

на 19.12

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

БУРКОВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ГЛІБОВИЧ

**ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МІГРАЦІЇ В ЄС:
ГОЛОВНІ ФАКТОРИ І ПРОБЛЕМИ**

052 – Політологія

(освітня програма – Політологія)

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

Лендьел Мирослава Олександрівна

доктор політичних наук, професор

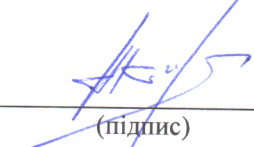
Ужгород – 2024

Реєстрація № 05
(номер)

«29» листопада 2024 р. Ганна Лобханенко
(підпис лаборанта кафедри) (прізвище, ініціал)

Дипломна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри політології і державного управління

 Анатолій КЛЮЧКОВИЧ
(підпис) (ініціали, прізвище)

ДОКТОР ПОЛІТИЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТ
(науковий ступінь, вчене звання)

«02» чудня 2024 р.

Рецензент Надія Кігера
(підпис) (прізвище, ініціали)

К.політ.н., доц.
(науковий ступінь, вчене звання)

Faculty of the Social Sciences
Department of Political Science and Public Administration

Oleksandr Burkovskyi

**THE PECULIARITIES OF MODERN UKRAINIAN MIGRATION TO THE
EU: MAIN FACTORS AND ISSUES**

Graduate thesis of master`s degree

Supervisor: PhD, prof. Myroslava Lendel

ABSTRACT

The most important challenge facing Ukraine today is emigration, a huge flow of forced migrants to the EU. The ongoing war may provoke further relocation of Ukrainians abroad, although its intensity and direction will depend on many factors. The intensification of migration processes in Europe is a geopolitical challenge for both member states and the European Union as a whole. Effective management of migration flows is in the common interest of all individual participants and the EU as a union. Migration regulation has become one of the most dynamic and controversial areas of the EU's home affairs and justice.

The aim of the master`s graduate work is to research the essence, causes, factors, trends, and peculiarities of migration processes of Ukraine to the EU.

In the context of this general aim the author solves the following **tasks**:

- 1) to study the essence, functions and types of migration;
- 2) analyze the historical aspect of international migration in the European Union;
- 3) to characterize the migration policy of the European Union;
- 4) to study the legal framework for regulating migration in the EU;
- 5) to analyze the EU institutions that regulate international migration;
- 6) to give the positive and negative factors of EU migration policy;

7) to study the main trends and problems of Ukrainian migration to the EU countries at the present stage.

The object of thesis is Ukrainian migration processes to the EU`s countries.

Subject matter of the study are preconditions, factors of development, and current problems of migration of the Ukrainian population to the EU.

Structure of the thesis includes an introduction, three chapters, conclusions and bibliography (75 titles).

Key words: migration, European Union, European Commission, legislation, European policy, management of migration, emigration, immigration, regulatory organizations of migration, migrant.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	10
1.1. Класичні теорії та сучасні концепції дослідження феномену міграції	10
1.2. Функції, фактори та різновиди міграції.....	17
1.3. Історичний аспект міжнародної міграції у Європі.....	24
Висновок до 1 розділу.....	30
РОЗДІЛ 2 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	32
2.1. Нормативно-правові основи регулювання міграції в країнах ЄС	32
2.2. Інститути ЄС, що регулюють питання міжнародної міграції населення.....	44
2.3. Позитивні та негативні фактори міграційної політики ЄС.....	51
Висновок до розділу 2.....	59
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МІГРАЦІЇ ДО КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	61
3.1. Основні тенденції та проблеми української міграції в країні ЄС на сучасному етапі	61
3.2. Перспективи та ймовірні сценарії розвитку української міграції	74
Висновки до розділу 3.....	79
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Міграція завжди була присутня в історії людства, але за останні десятиліття її розміри значно збільшилися. Протягом останніх 25 років кількість мігрантів подвоїлася, досягаючи майже 200 мільйонів осіб, що становить близько 3% населення світу. Основною мотивацією мігрантів залишається пошук роботи. Окрім того, на сьогоднішній день, кількість міграції ще більше зросла, особливо у зв'язку зі складною політичною ситуацією та воєнними конфліктами у різних країнах, таких як Україна, Ізраїль та інші. Ці події змушують багатьох людей шукати безпеки та нові можливості у інших регіонах або країнах. Це призводить до збільшення потоків міграції та має важливий вплив на глобальну динаміку населення і соціально-економічний розвиток. Світ переживає другий етап глобалізації, який відзначається зростанням мобільності. Перший етап полягав у відкритті потоків капіталу, товарів і послуг, з якого користалися передусім розвинені країни. Тепер, в новій епосі мобільності, все більше людей перетинають кордони, шукаючи можливості та краще життя. Це може сприяти зменшенню сильних рівнів нерівності і сприяти розвитку усіх країн, особливо тих, що розвиваються.

Міграція - складне явище, яке має різні аспекти та наслідки. Загалом міграція приносить два важливі позитивні результати: прибуття висококваліфікованих спеціалістів, що полегшує навантаження на освітню систему та зменшує витрати на їхню підготовку; прибуття низькокваліфікованої та низькооплачуваної робочої сили, що допомагає заповнити вакансії, які мало привабливі для місцевих мешканців, і дозволяє знизити виробничі витрати та ціни, особливо в галузях будівництва, сільського господарства та послуг.

Однією з ключових проблем є масова трудова міграція українців, що з одного боку приносить позитивний економічний ефект як для країн ЄС, так і для України у вигляді грошових переказів. З іншого боку, масовий виїзд робочої сили, особливо кваліфікованих працівників, негативно впливає на ринок праці України, викликаючи дефіцит кадрів у багатьох сферах, зокрема в охороні

здоров'я, будівництві, ІТ та освіті. Така ситуація ускладнює розвиток української економіки і потребує уваги уряду та міжнародних організацій для зменшення «відтоку мізків».

У Європейському Союзі українські мігранти також стикаються з низкою проблем. Зокрема, це питання інтеграції у нове суспільство, мовного бар'єру, доступу до якісної медичної допомоги та освіти, а також захисту трудових прав. Незважаючи на те, що українці стали однією з найбільших груп мігрантів у ЄС, багато з них стикаються з дискримінацією та експлуатацією на робочому місці. Це явище особливо поширене в країнах Центральної та Східної Європи, де українці часто працюють на низькооплачуваних, важких роботах без належних соціальних гарантій та умов праці. Таким чином, дослідження теми міграції дозволяє глибше зрозуміти, які заходи потрібно впровадити для забезпечення прав українських мігрантів та їхнього захисту на міжнародному рівні.

Окремою проблемою є те, що багато українців виїжджають неофіційно, що ускладнює контроль міграційних потоків, легалізацію їхнього статусу та доступ до соціальних послуг у країнах ЄС. Зокрема, тіньова економіка використовує працю мігрантів, які не мають офіційного статусу, і таким чином українські громадяни залишаються незахищеними у правовому полі, що стає підґрунтям для експлуатації та порушення прав людини.

Політичні та гуманітарні аспекти також відіграють важливу роль у формуванні міграційних потоків з України до ЄС. Європейський Союз надає допомогу та підтримку українським біженцям, які були змушені покинути свої домівки через війну, забезпечуючи їм тимчасовий захист, доступ до житла та соціальних послуг. Водночас це ставить додаткові виклики для урядів країн ЄС, які повинні інтегрувати велику кількість біженців, створювати для них відповідні умови для працевлаштування та соціальної адаптації. Так, наприклад, після подій 24 лютого 2022 року, що пов'язані із масовим виїздом українського населення до країн ЄС через вторгнення Російської Федерації на територію України, міграційна політика Союзу зазнала додаткового навантаження. Тоді ЄС

активував Директиву про тимчасовий захист, пропонуючи негайний захист у вигляді дозволів на тимчасове проживання в державах-членах ЄС, з доступом до освіти, житла, медичних і соціальних послуг та ринків праці. Оскільки більшість біженців з України знайшли притулок у країнах-членах ЄС, його політика та співпраця між країнами-членами впливатимуть на міграційні потоки з України та в зворотньому напрямку і, в свою чергу, на демографічні зміни в країні.

Таким чином, актуальність дослідження міграційних процесів з України до ЄС полягає у необхідності аналізу впливу цих процесів на обидві сторони: як на країну походження, так і на країни призначення. З одного боку, вивчення міграції допомагає зрозуміти, які економічні та соціальні реформи потрібні в Україні для скорочення відтоку робочої сили та покращення умов життя на місцях. З іншого боку, це дослідження сприяє розробці більш ефективної політики інтеграції українців у європейських країнах, покращуючи міжнародне співробітництво та знижуючи соціальну напруженість.

Ступінь наукового вивчення проблеми. При підготовці дипломної роботи магістра було опрацьовано широке коло джерел, зокрема статті, монографії, першоджерела документів, інтерв'ю, законодавство та наукові публікації з тематики, що досліджується.

Теоретичні основи явища міграції було досліджено на основі ряду праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Наприклад, українські вчені Е. Лібанова, О. Малиновська, В. Переведенцева, І. Прибиткова, Т. Іванова, О. Хомра досліджували явище міграції, надаючи йому різні визначення. Питанням трудової, нелегальної, вимушеної міграції в країні ЄС займалися такі вчені, як: С. Білошицький, А. Кудряшова, М. Безушко, Р. Мартянова, О. Бербенець, Н. Пак [36], О. Ровенчак, Л. Рибаківський.

Серед іноземних науковців, які займалися дослідження міграції та міграційних процесів, є Е. Равенштейн, Е.Лі, А. Сові, Р. Геберле, Г. Стендінг, М. Тодаро, С. Сассен, Г. Фейрчайлд, В. Петерсен та інші.

Об'єкт дослідження: міграції населення України.

Предмет дослідження: передумови виникнення, чинники розвитку, актуальні проблеми міграції населення України до ЄС.

Мета дослідження: дослідити суть, причини, фактори, тенденції, особливості прояву міграційних процесів населення України до ЄС.

Відповідно до поставленої мети, **завданнями** дослідження є:

1. Дослідити різні теоретичні підходи до визначення сутності, функцій та різновидів міграції населення;
2. Проаналізувати історичний аспект міжнародної міграції в Європейському Союзі;
3. Охарактеризувати міграційну політику Європейського Союзу;
4. Дослідити нормативно-правові основи регулювання міграції в країнах ЄС;
5. Проаналізувати інститути ЄС, що регулюють питання міжнародної міграції населення;
6. Охарактеризувати позитивні та негативні фактори міграційної політики ЄС;
7. Дослідити основні тенденції та проблеми української міграції в країні ЄС на сучасному етапі.

Під час виконання дипломної роботи були використані наступні **методи дослідження:** узагальнення, типологізації та порівняльного аналізу - для виявлення сутності теоретичних підходів до визначення поняття «міграція», системного аналізу - під час виокремлення функцій, факторів міграції; історичного - для виявлення хронологічних меж процесів міграції на території Європи, зокрема в Україні.

Структура дипломної роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох основних розділів із відповідними підрозділами, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи становить 94 сторінки, обсяг основного тексту - 85 сторінок. Список використаної літератури налічує 75 позицій.

У першому розділі розглядаються теоретико-методологічні підходи до визначення понять, зокрема таких як: міграція, мігрант, функції, різновиди, переселення, трафік мігрантів. Окрім того, досліджується історичний розвиток явища міграції населення на територіях країн сучасного Європейського Союзу, а також на території сучасної України.

Другий розділ присвячений вивченню нормативно-правовому регулюванню процесів міграції на теренах ЄС, а також дослідженню організаційних структур, які відповідають за реалізацію міграційної політики, з оцінкою позитивних та негативних наслідків її впровадження.

Третій розділ дипломної роботи розкриває стан, причини, фактори та сценарії (прогнози) розвитку української міграції до країн Європейського Союзу. На основі статистичних даних дослідили можливі сценарії розвитку міграційних процесів з території України до країн ЄС у контексті вимушеного переміщення населення через збройну агресію. Також описали основні проблеми, з якими стикаються українські мігранти в країнах ЄС.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Класичні теорії та сучасні концепції дослідження феномену міграції

Міграція існує з моменту появи людства і є невід'ємною частиною його історії. Люди завжди прагнули до покращення свого життя, внаслідок чого вони долали великі відстані та освоювали нові території. З економічної точки зору, мігрант - це особа, яка залишає своє рідне місце з метою поселення в іншій країні, сподіваючись на поліпшення свого життєвого рівня. Міжнародна міграція населення стала характерною рисою економічного розвитку європейських країн і її вплив настільки значний, що регулювання цього процесу відбувається на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Люди, які прибувають з країн нерозвиненої економіки, активно шукають кращих умов життя та високих доходів, переїжджаючи до розвинених держав. Країни Європейського Союзу (далі – ЄС) представляють особливий інтерес для іммігрантів, адже вони пропонують більш сприятливі умови для проживання та роботи. За даними прикордонного агентства ЄС Frontex у 2022 році в Європу емігрували 5.1 мільйони людей, з яких 308 000 осіб - нелегальні мігранти [52].

Існує кілька ключових факторів, які впливають на потоки економічних мігрантів. Перш за все, це рівень заробітної плати, який є основним критерієм при виборі країни для переселення. Інші економічні чинники включають розподіл виробничих потужностей, співвідношення екстенсивного й інтенсивного зростання, відмінності в рівнях економічного розвитку між країнами, інвестиції, а також характер праці. На міграційні потоки також впливають демографічні фактори, адже країни з низьким рівнем народжуваності та високою смертністю стають привабливими для мігрантів, оскільки вони можуть отримати можливість для легалізації членів своїх родин, щоб навчити їх новій професії. Більшість мігрантів покидають рідні країни через бідність, безробіття та економічну нестабільність [9, с. 21-28].

У політичному контексті міграція розглядається як зміна політичної реальності певної держави або регіону, спричинена соціальними переміщеннями населення або його частини за межі адміністративних кордонів на тривалий термін. Дослідження соціально-політичних наслідків міграції є надзвичайно важливим для розвитку політичної науки, оскільки Європейський Союз став вагомим економічним та соціально-політичним суб'єктом міжнародних відносин.

Важливо зазначити, що Європейський Союз є наднаціональним інститутом, тому його політика регулювання міграційних потоків є прикладом узгоджених зусиль на багатосторонньому рівні. ЄС вважається унікальним прикладом спільноти, яка, розвиваючись від економічної інтеграції, прагне перейти до політичної. Наукові дослідження, що стосуються проблем міграції населення, ведуться ще з ХІХ століття, проте соціально-політичні аспекти цього явища продовжують бути предметом активних дискусій.

Зокрема, проблема адаптації мігрантів у суспільствах, які їх приймають, стала особливо актуальною в останні десятиліття. Ця проблема характеризується новими викликами, які вимагають перегляду існуючих підходів і практик, а також створюють потребу в розробці нової міграційної політики. Дослідження цих питань є необхідними для забезпечення гармонійної інтеграції мігрантів у країни-реципієнти, щоб забезпечити стабільний соціальний та економічний розвиток [12, с. 15-22].

Міграція населення є древнім і поширеним явищем, яке супроводжує людське життя протягом всієї історії. Вона характерна для всіх великих і малих людських спільнот незалежно від епохи чи регіону. Вся сучасна картина розподілу населення по планеті, в її основних рисах, склалася саме завдяки міграційним процесам.

Вивчення міграції населення має давні корені. Український вчений О. Хомра запропонував систематизовану класифікацію міграцій. Він виділяв такі основні підходи до розуміння цього явища:

1) Найбільш широке трактування, за яким міграція ототожнюється з поняттям «рухливість». У цьому випадку міграції населення визначаються як будь-які переміщення по території країни. Вони охоплюють територіальний, галузевий і соціальний перерозподіл людей;

2) Широке визначення міграції, де вона розглядається як сукупність механічних, професійних та галузевих переміщень. У цьому контексті міграція включає всі територіальні переміщення людей, які пов'язані зі зміною місця роботи або сфери зайнятості:

3) Вужче визначення, за яким міграція розуміється як будь-яке просторове переміщення, яке включає відвідування торговельних точок, підприємств сфери обслуговування, а також рух населення, пов'язаний зі зміною місця роботи в межах одного населеного пункту або навіть за його межами у вигляді еміграції [55].

Міграції у широкому сенсі включають не тільки переселення людей на нове місце проживання, але й всі типи просторових переміщень, таких як сезонні, короткострокові, маятникові. Це масові пересування людей через кордони певних регіонів чи країн, незалежно від їх тривалості, регулярності або мети. Вони можуть передбачати зміну місця проживання на постійній основі або ж на тривалий, але тимчасовий період, а інколи й зовсім без зміни основного місця проживання [34].

Міграційні процеси утворюються за рахунок міграційних потоків, тому поняття «міграція» часто використовують у збірному значенні та в множині. Це підкреслює різноманітність видів переміщень і підходів до розуміння цього феномену.

Для глибшого розуміння проблеми міграції необхідно дослідити різноманітні наукові підходи, які формувалися протягом історії вивчення цього явища. Поняття «міграція населення», «міграційний рух населення» та «рух населення» почали використовуватися наприкінці XIX - на початку XX століття. У той час термін «переселення» вживався для опису масових переміщень

сільського населення до великих міст у пошуках кращих умов життя. На думку найдавнішого теоретика, англійського географа Ернеста Равенштейна у своїй праці «Закони міграції», де він описував міграцію як безперервний процес, дійшов до висновку, що міграція регулюється за рахунок факторів «виштовхування-тяжіння», які при несприятливих умовах змушують людину до переїзду, а за сприятливих умов навпаки. Відповідно до «законів» Равенштейна вагомою причиною для міграції є кращі економічні можливості ззовні, тобто за межами свого постійного місцеперебування [44, с. 102-105].

Згідно з теорією «притягування - відштовхування», забезпечення тяжіння мігрантів до сприятливих умов в інших країнах відбувається за рахунок привабливості країни, наявності перешкод та відстані між країнами-чинниками. Так, на думку професора соціології Джорджійського університету Еверетта Лі, процес міграції є вибіркоким, бо такі фактори, як вік, стать, класова приналежність впливають на те, як люди реагують на чинники, що підштовхують до міграції. Таким чином, Еверетт Лі концептуалізував фактори, пов'язані з рішенням про міграцію та її процесом, у наступні чотири категорії: фактори, пов'язані з регіоном походження; фактори, пов'язані з регіоном призначення; проміжні перешкоди і особисті фактори [61].

Теорія «притягування-відштовхування» знайшла своє відображення в працях американського соціолога Рудольфа Геберле, який у своїх дослідженнях щодо міграцій німецького населення з сіл до міст, виділив «відштовхувальні» та «притягувальні» фактори. До перших зараховував економічні, соціальні (бідність, відсутність соціальних гарантій), правові (дискримінація тощо) і політичні (війни), а також екологічні та кліматичні умови. А притягувальні чинники, на його думку, - це сукупність високого рівня розвитку економіки, безпека, задовільні умови для проживання [68, с. 932-933].

Відносно новою у розумінні теорій процесу міграції є теорія матеріалізму, представлена Г. Стендінгом. Згідно з цією теорією, обсяг і рівень міграції визначаються взаємозв'язком між суспільним виробництвом, характером

багатства, системою землеволодіння та чинниками, які впливають на розвиток виробничих сил у суспільстві. На думку вченого, прискорення промислового розвитку капіталістичної системи стало можливим завдяки міграції, яка руйнує традиційні класові відносини і створює новий тип суспільства - капіталістичний робітничий клас. Міграція формує промислову резервну армію, яка підтримує низький рівень заробітної плати протягом певного історичного періоду [44, с. 102-105].

Ще однією теоретичною концепцією до визначення явище міграції може слугувати неокласична теорія, відповідно до якої ринки праці та світові економіки взаємодіють між собою з метою підтримання довгострокової рівноваги, розглядаючи мігрантів як раціональних учасників. Вони ж, у свою чергу, переміщуються з країн, де є надлишок робочої сили і низькі зарплати, до країн з дефіцитом робочої сили та вищим рівнем оплати праці. Розробник цієї теорії М. Торадо стверджує, що міграція з села до міста пояснюється як економічно раціональний процес, навіть за умов високого рівня безробіття в містах. Працівники оцінюють очікувані доходи в місті й починають переїжджати, якщо ці очікувані доходи перевищують середній рівень доходів у сільській місцевості [69].

Теорія світових систем пояснює міграційні процеси як побічний продукт капіталізму. Завдяки еволюції світової економіки зростають зв'язки між країнами походження мігрантів та країнами їхнього призначення. Міграція трудових ресурсів розглядається не лише як втеча від бідності (оскільки найбідніші верстви населення зазвичай не беруть участь у добровільній міграції), а також як стратегія розвитку, яка включає набуття досвіду та грошові перекази [44, с. 102-105].

Теорія міграційних систем є результатом поєднання різних концепцій, що пояснюють явище міжнародної міграції робочої сили. На думку Д. Массей, процес розповсюдження міграційних мереж стає самовідтворювальним,

оскільки кожний факт міграції сприяє створенню соціальної інфраструктури, що стимулює подальший міграційний рух [44, с. 102-105].

В цілому, на основі праць Д. Массея, можемо виділити такі історичні проміжки в розвитку міжнародної міграції (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

ХРОНОЛОГІЧНІ ПЕРІОДИ В РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ
ЗА Д. МАССЕЄМ

Період	Особливості
<i>меркантилізм</i> (приблизно з 1500 – 1800 років)	мігранти прямували з країн Європи до Америки, Африки, Азії, Океанії.
<i>індустріальний</i> (початок ХІХ ст. - приблизно 20-ті рр. ХХ ст.)	центрами еміграції були переважно країни Європи, більшість населення яких залишила Британські острови, Італію, Австро-Угорщину, Німеччину, Іспанію.
<i>постіндустріальний</i> (з середини 1960-х рр.)	трансформація міграції у глобальне явище, коли кількість і різноманітність країн походження і приймаючих країн різко збільшилася. Вектор міграційних потоків змінився, і домінуюча роль стала належати країнам Третього Світу.

Джерело: складено автором на основі [71, с. 42].

Також варто відмітити, що для визначень, наведених у широкому і вузькому значеннях, спільним є той факт, що вони вказують на зміну місця проживання. Проте більш широкі підходи до поняття міграції охоплюють будь-які просторові переміщення населення. Наприклад, французький дослідник А. Сові вказує, що термін «міграція» може означати будь-яке переміщення значної кількості людей, за винятком військових переміщень [43, с. 127-139].

Згідно з теорією подвійного ринку праці, в індустріально розвинених країнах ринок праці стає менш гнучким через зусилля профспілок, спрямовані на захист працівників від коливань ринку. У відповідь роботодавці залучають робочу силу ззовні, яка не захищена законодавчо, і створюють паралельний ринок праці [25, с. 85].

У політологічних дослідженнях міграційної політики поширеною є плюралістична модель, яка передбачає, що члени суспільства мають інтереси, які вони прагнуть захистити. Тому міграційна політика формується через конкуренцію, переговори та створення коаліцій. Її зміст відображає розподіл влади та вплив різних соціальних груп, їхню згуртованість і здатність просувати власні політичні інтереси. Ще один ключовий висновок із плюралістичної моделі полягає в тому, що ухвалені рішення часто відображають не думку більшості, а інтереси найбільш активних і згуртованих груп, які успішно захищають свої позиції. Наприклад, прихильники збільшення імміграції, такі як роботодавці та етнічні меншини, сформовані завдяки імміграції, зазвичай добре організовані. Натомість опоненти прибуття іноземців, як правило, залишаються розрізненими. У результаті міграційна політика часто не враховує настрої широких верств населення [25, с. 86].

В цілому, вищевказані теорії деякі дослідники поєднують у так звану сучасну «синтетичну теорію міжнародної міграції», утворена поєднанням неокласичних економічних теорій, нової економічної теорії трудової міграції, теорії світових систем, теорії суспільного капіталу, теорії сукупної причинної обумовленості. Згідно з цією теорією, міграція дає можливість аналізувати комплекс механізмів, що визначають міграційні процеси, і пояснює це явище як природний наслідок соціальної, політичної, економічної інтеграції суспільства [57, с. 91-97].

На наш погляд, сучасні теорії міграції, на відміну від класичних, обумовлюють доцільність комплексного підходу ви вивчення досліджуваного явища, оскільки такий підхід дозволяє аналізувати сучасну міграцію як

невід'ємну частину процесів глобалізації та суспільної трансформації. Тому виникає потреба в переосмисленні накопиченого досвіду щодо теоретичного представлення міграційних процесів населення для більш оптимального пошуку методологічних орієнтирів для їх дослідження.

Всі ці теорії дали поштовх для розвитку більш специфічних наукових напрямів, які присвячені конкретному об'єкту дослідження - міграції, та які називають в науковій літературі «теоріями міграції» або «міграційними теоріями».

1.2 Функції, фактори та різновиди міграції

У сучасному світі поняття міграції набуває все більшого поширення. Завдяки глобалізації, яка охоплює всі сфери людської діяльності, зростанню взаємодії між країнами та націями, розвитку технологій і цифровізації документообігу, переміщення людей між державами стає простішим. Міграційні процеси дедалі більше впливають на розвиток як країн-реципієнтів, так і країн-донорів. Соціальні та політичні аспекти міграції дозволяють оцінювати ці впливи не лише через теоретичний аналіз, але й за допомогою практичних оцінок.

У теоріях міграційного процесу фактори міграції визначаються як сукупність взаємопов'язаних умов життя, що обумовлюють цей процес і впливають на його якісні та кількісні характеристики. Чинники, які впливають на міграцію населення, стосуються об'єктивних умов, що визначають існування людини, тоді як причини міграції пов'язані з психікою, свідомістю та сприйняттям реальності людиною. Для побудови класифікації основних умов, що зумовлюють міграційні рухи, нами були взяті за основу причини міграції населення. Таким чином, ми дійшли висновку, що умовно чинники можна розділити по групах на економічні, соціальні, екологічні, політичні, демографічні, особисті. По кожній з цих груп спробуємо надати коротку характеристику.

Економічні чинники відіграють чи не найважливішу роль в міграції населення, оскільки такі умови, як безробіття, низький рівень оплати праці, низька інвестиційна привабливість країни, високий показник інфляції тощо, змушують людину шукати кращі умови для існування. Економічні фактори є основою економічної міграції, які формують прогарок економічних мігрантів та спричиняють міграцію робочої сили. У процесі економічної (трудової) міграції відбувається переміщення населення з країн із низьким і середнім рівнем доходів до країн із вищим рівнем доходів. Економічних мігрантів приваблюють перспективи вищої заробітної плати та кращі можливості для працевлаштування. Більшість із них користується легальними шляхами міграції, що дозволяє отримувати точні статистичні дані щодо цього процесу. На основі даних «Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology», у 2019 році міжнародні трудові мігранти склали майже 5% від загальної кількості робочої сили, відіграючи важливу роль у світовій економіці, при цьому значна частка припадає на країни ЄС та США [66].

Соціальні фактори займають наступне місце після економічних, оскільки поряд із ними також відіграють суттєву роль в міграції населення. Соціальна сфера життя покликана задовольняти матеріальні і духовні потреби населення. На сьогодні соціальна сфера включає в себе ряд організацій медичного обслуговування (лікарні, поліклініки, лабораторії), соціального забезпечення (приватні благодійні установи, міжнародні установи), спортивного призначення (клуби, гуртки, секції), культурного призначення (музеї, палаци та будинки культури), комунального обслуговування (водоканал, міський транспорт, житлова інфраструктура) тощо. Проте вагома роль відводиться питанню забезпеченості належними житловими умовами, а саме: ціна житла, його комфортність, обсяги житлового будівництва, якість і рівень інфраструктури тощо. Не менше питому вагу становлять фактори освіти, зокрема для українського населення, особливо випускників шкіл, цей фактор є доволі актуальним. Щороку ми спостерігаємо дедалі більшу кількість тих, хто виїжджає

за кордон на навчання. Це зумовлено тим, що європейська система освіти є доступною, більш якісною та надає можливість найбільш вмотивованим випускникам закладів вищої освіти отримати перспективну роботу та на легальних умовах залишитись на території країн ЄС.

Екологічні фактори були одними з перших, з якими стикалося людство. Їхній вплив, пов'язаний із деградацією природного середовища, особливо зміною клімату, не тільки спричинив ранні міграції людей, що почалися приблизно 2 мільйони років тому, але й суттєво вплинув на Велике переселення племен і народів у Європі в IV-VII століттях. Зміна клімату є найсерйознішим серед усіх екологічних факторів, до яких також належать схильність територій до стихійних лих, продовольча та водна безпека тощо. На відміну від природних катастроф (повені, посухи, цунамі, землетруси, урагани, виверження вулканів), які відбуваються раптово та викликають короткострокову міграцію, глобальна зміна клімату має тривалий характер і сприяє еміграції, тобто виїзду на постійне місце проживання. У звіті «Global Report on Internal Displacement» зазначається, що через стихійні лиха, більшу частину яких склали шторми, урагани та повені, місця постійного проживання у 2020 році залишило 30,7 млн. осіб [67].

Політичні фактори. Найважливішим фактором у цій групі є правовий аспект, який визначає законодавче регулювання міграційного процесу в країнах, що входять до певної міграційної системи. Варто зазначити, що поняття міграційної системи передбачає його більш гнучке застосування. У ролі такої «гнукої» та консолідованої міграційної політики виступає політика ЄС, яка знайшла своє відображення в сукупності політичних та правових документів, визнаних і чинних на території цих країн. Найбільш відомими та основоположними документами є Європейська конвенція з прав людини, Європейська конвенція про правовий статус трудящихмігрантів, міждержавні угоди щодо міграції (безвізовий обмін, режим перебування та проживання тощо), угоди про боротьбу з незаконною міграцією тощо. Ще маємо зауважити, що політична ситуація в країні також відіграє значну роль у міграції населення,

оскільки незадоволеність політичними змінами, які відбуваються в рідній країні, репресіями з боку влади, поширення в маси ідей, які суперечать власним поглядам на ситуацію, змушують покинути межі своєї країни.

Не секрет, що демографічні фактори певною мірою також впливають на міграцію, адже чисельність населення, його приріст та вікова структура є одними з найбільш досліджуваних факторів міграції. На міграцію також впливає частка непрацездатного населення. Чим вищий цей показник, тим більший дефіцит трудових ресурсів, який потрібно компенсувати шляхом залучення робочої сили з інших країн. Наприклад, Польща активно залучала трудові ресурси з України, оскільки багато працездатних українців масово переїхали на трудовий ринок «старої Європи» завдяки відкритим кордонам. На початок 2022 року, навіть у умовах пандемії COVID-19, в Польщі працювало понад півтора мільйона українців, що в 2,5 рази більше, ніж у 2014 році.

Остання група особистісних факторів характеризується особистим сприйняттям конкретних факторів, які спонукають індивіда до міграції. Індивід оцінює ці фактори, розділяючи їх на такі, що сприяють міграції та на ті, що заважають їй.

У подальших дослідженнях феномену міграції різні зарубіжні та вітчизняні вчені розробляли її типологізацію. Так, американський соціолог Генрі Фейрчайлд виділяє чотири типи міжнаціональної міграції: поширення, вторгнення, колонізація, імміграція [62, с. 91-106]. Цю концепцію у свій час розкритикував інший соціолог та вчений Вільям Петерсен, який висунув свою версію до пояснення моделей міграції: примітивна, примусова, вимушена, вільна, масова [63, с. 99-116].

Відома українська дослідниця О. Малиновська розрізняє сімейну, трудову, інтелектуальну (освітню), недобровільну, нелегальну типи міграції [25, с. 11-28].

В цілому, науковій літературі існує низка підходів до класифікації видів міграції залежно від критерію, що покладений в її основу. Оскільки міграція населення є складовою частиною територіальних переміщень, одним із

ключових критеріїв ідентифікації міграції є перетин адміністративних кордонів (держав, областей, міст тощо). Відповідно до цього розрізняють зовнішню (міжнародну) та внутрішню міграцію. Зовнішніми міграціями називають міжнародні переселення, які передбачають виїзд за межі національних територій для облаштування або працевлаштування. Існує також класифікація міграцій за часовими ознаками, яка включає зворотні та незворотні міграції, епізодичні (наприклад, подорожі для відпочинку або навчання), маятникові (переміщення між двома точками по відносно стабільних маршрутах) та сезонні (як правило, пов'язані з сезонними роботами).

Останніми роками у світі серед молодого покоління у зв'язку із глобалізацією сфери освіти і науки набуває популярності так звана інтелектуальна, або навчальна міграція. З моменту створення Болонської системи освіти, яка спрямована на створення єдиного простору з уніфікованими підходами до змісту та організації навчання, а також взаємним визнанням дипломів, навчання за кордоном відкривало важливі можливості для отримання сучасних знань, вивчення мов, знайомства з іншими культурами та підвищення конкурентоспроможності на глобальному ринку праці. У зв'язку з цим, у ЄС поставлено мету досягти того, щоб до 2020 року щонайменше 20% випускників закладів вищої освіти мали досвід навчання або стажування за кордоном. Формування інтегрованих освітніх просторів активно відбувається не лише в Європі. Наприклад, в Азійсько-Тихоокеанському регіоні Австралія активно працює в цьому напрямку, уклавши сотні угод з університетами Китаю, Кореї, Японії та США [25].

Міграція також класифікується за формами реалізації. Вона може бути суспільно організованою, що здійснюється за участю державних і громадських організацій, а також за їхньої організаційно-економічної підтримки, або неорганізованою, коли мігранти самостійно фінансують і організують своє переселення без зовнішньої допомоги. Важливим аспектом є також змушена міграція, яка виникає, коли особи вимушені залишити свої домівки через збройні

конфлікти (наприклад, події на сході України у 2014 році) або природні чи техногенні катастрофи.

При вивченні міграції населення часто розрізняють переміщення різних соціальних груп. Міграція робочої сили, або трудова міграція, має значний вплив на розвиток суспільства. Під трудовою міграцією розуміють переміщення людей, які прагнуть підвищити свій рівень життя шляхом більш вигідного використання своїх трудових ресурсів, без зміни постійного місця проживання. Трудова міграція передбачає пересування осіб з метою тимчасового працевлаштування, що включає перетин державного кордону (зовнішня трудова міграція) або меж адміністративно-територіальних одиниць (внутрішня трудова міграція). Трудова міграція може мати постійну (переселенську) і тимчасову форми: за різними даними, двоє з п'яти працівників-мігрантів повертаються до своєї країни вже впродовж п'яти років після еміграції [25, с. 22-23].

Міграція в загальному сенсі є більш широким поняттям, яке охоплює різноманітні цілі, такі як пошук нового місця проживання, об'єднання родин, туризм, навчання, відвідування родичів та інші мотивації. При обговоренні трудової міграції важливо акцентувати увагу не лише на структурі мігрантів, а й на причинах та мотивах, які спонукали їх до міграції. Це дозволяє краще зрозуміти, чому люди обирають змінити своє місце проживання та які фактори впливають на їхні рішення [25, с. 120].

Міграція, а зокрема трудова міграція, відіграє значну роль у розвитку суспільства завдяки виконанню кількох важливих функцій. Серед цих функцій можна виділити прискорюючу, селекційну, перерозподільну, соціальну та економічну.

Прискорююча функція полягає в забезпеченні рівня просторової мобільності, що означає не лише зміни в складі населення різних регіонів, але й розширення кількості місць проживання для окремих осіб. Селективна функція проявляється в нерівномірній участі в міграційних процесах різних соціально-

демографічних груп, що веде до змін у якісному складі населення в різних територіях.

Перерозподільна функція пов'язана зі зміною розташування продуктивних сил у межах країни, що формує баланс між попитом та пропозицією робочої сили. Економічна функція зводиться до взаємозв'язку між робочою силою та засобами виробництва, що дозволяє забезпечити продуктивність. Щодо соціальної функції, вона полягає у тому, що люди намагаються покращити свої життєві умови через переселення. Всі ці функції тісно взаємозалежні та проявляються по-різному в залежності від типу міграції.

Також класифікувати міграцію можна за мотивами. Наприклад, С. Бондирева класифікує міграцію таким чином:

- Прагнення «кращої долі» - означає, що працездатне населення емігрує до високорозвинутих країн, де умови проживання є значно кращими, ніж у рідній країні. Прикладом може слугувати еміграція українців до Канади та трудова міграція до Польщі, Чехії, Словаччини;
- Заздрість до мешканців благополучніших місць: мається на увазі, що люди мігрують не через гуманітарні чи політичні причини, а тому що в якихось країнах, до прикладу, є кращою соціально-економічна політика;
- Комплекс меншовартості: коли людина не може знайти своє призначення у житті, і вона вважає, що єдиним виходом із такого становища є переїзд;
- Прагнення якнайкраще реалізувати свій потенціал;
- Прагнення безпеки [48, с. 41-54].

За рівнем законності виділяють два основних типи міграції: легальну та нелегальну. Легальні мігранти перетинають кордон та перебувають у країні на законних підставах, тоді як нелегальні мігранти - це особи, які порушили закон під час перетворення кордону, або ж ті, хто спочатку перетнув кордон легально,

але потім стали нелегальними через відсутність реєстрації в відповідних державних органах, перевищення терміну дії візи чи невідповідність заявленим цілям візиту [40, с. 302-306].

Існує кілька способів, якими особа може стати нелегальним мігрантом. По-перше, це нелегальний перетин кордону. По-друге, це легальний в'їзд, але без подальшої реєстрації або з простроченою візою. По-третє, це ситуація, коли людина приїжджає на навчання, але займається іншою діяльністю, наприклад, торгівлею.

Оцінка кількості нелегальних мігрантів є складним завданням, оскільки важко достовірно підрахувати їх чисельність. Деякі країни періодично проводять амністію для нелегальних мігрантів, що передбачає надання легального статусу при виконанні певних умов.

Нещодавно також став популярним термін «трафік мігрантів», що означає насильницьке перевезення людей або обман з порушенням їх прав, зазвичай стосується жінок і дітей, яких примушують до праці або ж позбавляють документів після перевезення в іншу країну.

1.3. Історичний аспект міжнародної міграції у Європі

Міграційні процеси населення не виникають спонтанно; їх розвиток зумовлений сукупністю факторів, які проявляються за певних обставин і в певних соціально-економічних умовах. Міграція впливає на різні аспекти суспільного життя не тільки між країнами, але й усередині кожної з них, на внутрішньому рівні.

Міграція населення протягом історії завжди відігравала ключову роль у розвитку людства. Люди переміщувалися з різних причин - як за власним бажанням, так і під тиском обставин. В епоху стародавності міграційні процеси були насамперед зумовлені військовими експедиціями, освоєнням нових територій, змінами клімату та дефіцитом ресурсів. Міграції, незалежно від їхньої

природи: чи то насильницькі, чи мирні, - завжди відбувалися подібно до стихійних лих, на які людина не могла вплинути. При аналізі історичних міграцій важливо не лише оцінювати кількість осіб, які залишили свої території, але й вивчати, як вони вплинули на культуру країн, куди переселилися.

В історії людства міграція завжди відігравала важливу роль, особливо в період великих переселень народів. Відомі випадки, такі як рух племен з Кавказу на захід, суттєво вплинули на культурний і біологічний розвиток західних народів. Одним із прикладів є «варвари», які захопили Римську імперію, створивши нові королівства, що отримали назву «романо-варварські» чи «романо-германські».

Наступним значним етапом у міграційних процесах стала колонізація Америки європейцями, що розпочалася в XV столітті. Ця міграція почалася зі східного узбережжя і просувалася до Каліфорнії, а також від Карибських островів до Вогняної Землі. У цей же період сталися насильницькі міграції, зокрема в рамках работоргівлі, під час якого близько 9-10 мільйонів африканських рабів було перевезено європейцями на малонаселені території Америки. В результаті цього населення Африки зменшилося на 22% у період з 1650 по 1850 роки [42, с. 234].

У XVIII-XIX століттях відбулися перервані міграції, такі як переселення арабських народів на Піренейський півострів. В цей же час розпочалася запланована, хоча й локальна міграція, яка суттєво вплинула на формування постколоніальних націй. Проте свідома та добровільна міжконтинентальна міграція розпочалася лише на початку XIX століття.

Після Другої світової війни біженці та нелегальні мігранти стали невід'ємною частиною європейської історії. Згідно з даними дослідників Фассмана та Мунца (1994), у період з 1945 по 1950 роки в Європі відбулося переміщення близько тридцяти мільйонів осіб. Війна і зміни в світовій політиці, такі як початок Холодної війни в 1950 році, суттєво вплинули на міграційні процеси, спричинивши нові хвилі біженців у західній частині континенту.

Однією з причин міграції стала нестача робочої сили в західних країнах і Північній Європі після війни. Це призвело до збільшення трудових мігрантів із Середземномор'я та Південної Європи, які переїжджали в Західну і Північну Європу. Дослідник Ціммерман (1995) зазначає, що близько п'яти мільйонів осіб мігрували до цих регіонів через брак робочих рук.

1950-ті та 1960-ті роки ознаменувалися процесами деколонізації в Африці, що підвищило основні свободи людей у політичній та економічній сферах. Це викликало наплив мігрантів з Алжиру (колишня французька колонія) до Франції, а подібні тенденції спостерігалися також у Великобританії, Бельгії та Нідерландах.

Що стосується України, то в цілому сталося декілька великих хвиль еміграції, викликані розкуркуленням, аграрним переселенням та політичними репресіями. Після закінчення Першої світової війни масова еміграція охопила не лише селян, а й робітників та інтелігенцію. З Галичини, Буковини та Закарпаття виїхали близько 200 тисяч людей.

Наступна масова хвиля еміграції, що почалася наприкінці Другої світової війни, охопила сотні тисяч українців, які опинилися у таборах для біженців у Німеччині та Австрії. У 70-х роках з політичних причин з Радянського Союзу, в тому числі з України, депортували групу дисидентів, що призвело до нової хвилі еміграції.

Наприкінці ХХ століття, після розпаду Радянського Союзу у 1991 році, розпочалися нові потоки мігрантів, зокрема шукачів притулку, у Центральну Європу. Етнічні та релігійні конфлікти на Балканах також призвели до збільшення кількості біженців у Південній Європі.

Остання хвиля міграції з України почалася з 1980 року, під час початку перебудови, і триває до сьогодні. Основними напрямками для мігрантів стали Росія, Польща, Чехія, Італія та інші країни. Ця хвиля міграції стала особливо вираженою після 2014 року через військовий конфлікт на сході України.

На початку XXI століття спостерігається зменшення свободи міграції у світі, що стало наслідком терористичних актів, таких як події 11 вересня 2001 року. Це призвело до потреби в системному підході до освітньої та трудової міграції, зокрема до обмеження міграційних процесів у багатьох країнах.

Високорозвинені країни прагнуть контролювати та обмежувати міграцію, аби зберегти свою національну ідентичність та зміцнити своє місце на світовій арені. Однак надмірний відтік молоді, особливо талановитих людей, може призвести до загрозливих наслідків для України, якій необхідно впроваджувати активну міграційну політику для покращення умов життя та запобігання масовій еміграції населення [49, с. 45-50].

У 2011 році події, які стали відомі під назвою «арабська весна», спричинили хвилю протестів і політичних змін у багатьох країнах Північної Африки. Вони призвели до різкого збільшення кількості біженців, які намагалися дістатися до Європи. Європейський Союз, усвідомлюючи масштаб проблеми, почав вживати заходів, щоб впоратися з цим викликом.

Одним із перших кроків стало затвердження у червні 2011 року Європейською Радою змін до функцій Агентства з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах ЄС. Це передбачало можливість створення спеціальних структур для контролю на кордонах, які б могли оперативно реагувати на ситуацію з мігрантами. У жовтні 2015 року розпочала свою діяльність Європейська служба прикордонної та берегової охорони (ЕСПБ), яка вперше вийшла на болгарсько-турецький кордон, щоб контролювати та регулювати потоки біженців.

Незважаючи на ці заходи, в 2011 році Євросоюз зазнав серйозної кризи. Італія, стикаючись із величезним напливом мігрантів з Магрибу, почала видавати їм тимчасові шенгенські візи. Це призвело до того, що Франція закрила свої кордони з Італією, а Данія, намагаючись уникнути біженців, тимчасово вийшла зі Шенгенської зони та відновила контроль на національних кордонах.

Це лише поглибило кризу всередині ЄС, адже країни почали вживати односторонніх заходів, що ускладнювало спільне вирішення проблеми.

Протягом наступних кількох років Євросоюз активно працював над подоланням наслідків цієї кризи. Однією з ключових ініціатив стала реорганізація системи патрулювання кордонів, відома як «Eurosur», яка була запущена 1 грудня 2013 року з бюджетом на 2014-2020 роки у розмірі 224 мільйони євро. Також Фронтекс, європейське агентство, відповідальне за охорону кордонів, отримало нові повноваження для координації дій між країнами-членами ЄС [53, с. 88-93].

У березні 2014 року депутати Європейського парламенту підтримали виділення 3,1 мільярда євро на період 2014-2020 років для Європейського фонду у справах мігрантів, біженців та інтеграції (AMIF). Ці кошти були спрямовані на реалізацію проектів, покликаних запобігти зростанню нелегальної міграції. Місія ЄС з прикордонної допомоги (EUBAM) була створена для координації роботи прикордонних і митних служб на кордонах Євросоюзу.

Міграційна криза, що почалася в 2015 році, стала найбільшою катастрофою для ЄС з часів Другої світової війни. У перші шість місяців 2015 року Німеччина, як найпривабливіша країна для мігрантів, прийняла 450 тисяч біженців, а до кінця року їх число зросло до 1 087 478. Більшість із цих мігрантів прибули до Європи морськими шляхами, і, згідно зі статистикою Управління верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), близько одного мільйона осіб скористалися середземноморським маршрутом для в'їзду до Європи.

Мігранти використовували три основні маршрути міграції на європейську територію. Перший шлях проходив через західну частину Середземного моря, де мігранти з Північної та Центральної Африки (зокрема з Алжиру та Марокко) намагалися дістатися до Іспанії та Франції. Проте через посилений контроль прикордонників кількість нерегулярних перетинів цього кордону суттєво зменшилася.

Другий маршрут пролягав через центральну частину Середземного моря, яким більшість нелегальних мігрантів з Тунісу та Алжиру потрапляли до Італії. Події «Арабської весни» та громадянська війна в Сирії в 2013-2015 роках ще більше підвищили кількість мігрантів, які намагалися дістатися Європи саме цим шляхом. Протягом 2014 та 2015 років спостерігався величезний відтік людей з Еритреї, де на невелику кількість населення (приблизно шість мільйонів) припадало близько 500 тисяч мігрантів до Європи, що становить близько 8% від загальної чисельності населення цієї країни. Відтік відбувався через серйозні порушення прав людини.

Третій, найбільший, маршрут проходив через Східне Середземномор'я. Цей шлях поєднує морські та сухопутні коридори: з Туреччини до Південної Греції та Кіпру, а також сухопутний коридор з північної Туреччини до Греції. Конфлікти в Сирії, Афганістані та Іраку спонукали близько мільйона мігрантів скористатися цим маршрутом, з яких лише 3% використовували сухопутні шляхи. Це свідчить про те, що більшість мігрантів, які користуються коридором Східного Середземномор'я, перетнули кордон ЄС нелегально [47].

Статистичні дані свідчать про те, що у 2017 році понад 186 тисяч мігрантів прибули до Європи через середземноморський шлях. З цієї кількості близько 92% досягли Європи морем, що становить приблизно 172 тисячі осіб, тоді як 8% обрали різні сухопутні маршрути. Серед країн ЄС Італія прийняла найбільше мігрантів, що становить близько 68% зареєстрованих біженців (120 тисяч). Це було найнижчою цифрою за останні п'ять років, оскільки зниження потоку мігрантів до Італії у 2017 році стало результатом двосторонніх домовленостей між Італією та Лівією. Другою за значенням країною в контексті напливу мігрантів стала Греція, де у 2017 році 35 тисяч мігрантів перетнули кордон ЄС. Вона спостерігала 80% зменшення кількості прибулих порівняно з 2016 роком, коли цифра становила 174 тисячі осіб. У той час як в Італії та Греції кількість мігрантів зменшилася, в Іспанії, навпаки, відзначалося зростання: у 2017 році в

країну прибуло 28,7 тисячі мігрантів через наземні та морські маршрути. Більшість із них прибули з Північної Африки [56, с. 58-63].

Висновок до 1 розділу

Перший розділ роботи був присвячений теоретичним засадам міграційних процесів, включаючи визначення сутності, функцій та різновидів міграції населення, а також історичний розвиток міжнародної міграції у межах Європейського Союзу. Проведений аналіз дозволив глибше зрозуміти значення міграційних явищ у сучасному суспільстві та економіці, а також виявити основні виклики та проблеми, з якими стикається ЄС у регулюванні міграційних потоків.

У ході нашого дослідження ми розкрили сутність міграції як складного і багатоаспектного процесу, який включає переміщення людей з однієї країни в іншу з різних причин: економічних, соціальних, політичних, екологічних та інших. Було встановлено, що міграція є не лише фізичним переміщенням осіб, а й соціальним явищем, що впливає на суспільні та економічні процеси як у країнах походження, так і в країнах призначення. Це явище може мати як позитивні, так і негативні наслідки, що залежить від ефективності та збалансованості міграційної політики. Наприклад, позитивний вплив може проявлятися через залучення нових робочих ресурсів, культурне збагачення суспільства, економічний розвиток та збільшення доходів від трудової міграції. Негативні наслідки міграції можуть включати соціальне розшарування, зростання злочинності, культурну ізоляцію мігрантських громад та появу міжетнічних конфліктів.

Далі в розділі було досліджено історичний аспект міжнародної міграції в ЄС. Історичний аналіз дозволив виявити, що міграційні процеси у Європі мають глибокі корені, і їх розвиток завжди був пов'язаний із соціально-економічними змінами, війнами та іншими кризовими явищами. У ХХ столітті міграція в Європі була обумовлена наслідками Другої світової війни, колоніальною

політикою, економічною реструктуризацією та іншими факторами. У другій половині століття, зокрема після створення Європейського Союзу, міграційні потоки набули нового характеру: виникли нові форми трудової міграції, з'явилися біженці та шукачі притулку з різних регіонів світу, а також зросла внутрішньоєвропейська міграція. Однак останні десятиліття стали періодом значного загострення міграційної ситуації, що зумовлено насамперед війнами на Близькому Сході, економічними кризами та політичною нестабільністю в країнах Африки та Азії. Ці події привели до значного збільшення кількості шукачів притулку та нелегальних мігрантів, що, у свою чергу, стало випробуванням для ЄС у питанні ефективного управління міграційними потоками.

Таким чином, нам вдалося глибоко проаналізувати теоретичні основи міграції та визначити ключові тенденції та виклики, з якими стикається Європейський Союз у регулюванні міграційних процесів. Виявлено, що, незважаючи на існування спільної міграційної політики ЄС, зберігається значна частина відповідальності на рівні держав-членів, що ускладнює координацію спільних дій та призводить до нерівномірного розподілу навантаження серед країн. Це створює умови для подальшого дослідження та аналізу у наступних розділах роботи, де будуть розглянуті конкретні аспекти, пов'язані з проблемами та перспективами розвитку міграційної політики ЄС.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

2.1. Нормативно-правові основи регулювання міграції в країнах ЄС

Під час формування Європейського Союзу була встановлена загальна політика, яка включала й міграційне законодавство. Ця політика стала одним із ключових факторів, що викликали розбіжності серед країн-членів ЄС, і ці суперечності тривають донині. Після заснування ЄС у 1950-х роках, яке було спрямоване на розвиток економічної співпраці та забезпечення енергетичної стабільності, держави-члени поступово почали відмовлятися від певних елементів національної автономії з метою зміцнення взаємодії між країнами-членами Союзу. Особливо питання міграції викликало побоювання щодо поглиблення інтеграції, що вплинуло на майбутню політику в цьому напрямку [46, с. 67-74].

Такий підхід змусив деякі країни ЄС взяти участь у спільних міграційних ініціативах, які в окремих випадках суперечили їх національним інтересам та традиціям. Однією з найбільш значущих подій у процесі інтеграції стало підписання Шенгенської угоди у 1985 році. Ця угода, що стала історичною віхою, об'єднала десять країн-членів ЄС, а також деякі країни, які не входили до складу Союзу. В рамках цієї угоди держави погодилися на впровадження єдиної візової системи, забезпечення вільного пересування робочої сили в межах Шенгенської зони та створення механізмів для обміну інформацією стосовно безпеки кордонів.

Хоча Шенгенська угода заклала основи для політики вільного пересування людей між країнами, вона не містила чітких положень щодо міграційної політики. Відсутність єдиного бачення цієї політики в майбутньому стала джерелом значних розбіжностей. Ці суперечності перетворили міграційну політику ЄС на складний і конфліктний аспект діяльності Союзу, оскільки деякі

країни не завжди погоджуються з тими чи іншими положеннями, які пропонуються на рівні ЄС. Це стало перешкодою для встановлення надійної та узгодженої міграційної політики, яка б враховувала інтереси всіх держав-членів.

Отже, питання міграції залишається одним із найбільш контроверсійних аспектів політики ЄС, оскільки воно вимагає балансу між загальною інтеграційною стратегією та національними інтересами країн-членів. Незважаючи на значні зусилля з боку ЄС, спрямовані на вирішення цього питання, напруження між окремими державами зберігається через різні підходи до вирішення проблеми міграції

Пересування осіб через Шенгенську зону було додатково закріплено Маастрихтським договором 1992 року, який став значущим етапом у розвитку Європейського Союзу. Після укладення цього договору ЄС почав розширювати свою сферу впливу, виходячи за рамки початкових ідей економічного, політичного та безпекового співробітництва між європейськими країнами. Маастрихтський договір заклав основи для глибшої інтеграції між державами-членами, і одним з важливих результатів цього процесу стало те, що 12 європейських країн домовились створити валютний союз, який сприяв би економічній та соціальній гармонізації між ними. Крім цього, країни-учасниці також розробили спільну зовнішню політику і окреслили основні засади європейського громадянства, що слугувало фундаментом для подальшої інтеграції та поглиблення співпраці в рамках ЄС [20].

Наступним кроком у розвитку міграційної політики став Амстердамський договір, підписаний у 1997 році. Цей договір мав важливе значення для врегулювання питань, пов'язаних з міграцією. Амстердамський договір був ключовим для створення протоколів і стандартних процедур щодо іммігрантів і шукачів притулку, забезпечуючи захист прав людей, що прибувають з країн, які не входять до складу ЄС, зокрема з країн третього світу. Відповідно до його положень, всі мігранти, що приїжджають до ЄС, зобов'язані дотримуватися норм і правил, встановлених на загальноєвропейському рівні.

Одним із важливих аспектів цього договору було звернення до країн-членів ЄС із закликом розробляти та використовувати надійні механізми для регулювання питань, пов'язаних із біженцями. Це включало такі аспекти, як критерії надання притулку, правовий статус осіб, які перебувають під захистом, а також умови їхнього проживання. Амстердамський договір став першою серйозною спробою ЄС чітко формалізувати міграційну політику і процедури, що призвело до того, що окремі держави-члени втратили частину своєї автономії в питаннях імміграційного регулювання.

Через два роки після вступу в силу Амстердамського договору, Європейська рада розробила програму для реалізації положень договору, яка мала на меті зміцнення механізмів управління міграційними потоками, захисту біженців та імплементації загальноєвропейських стандартів у сфері імміграції. Ці заходи мали на меті забезпечити надійне функціонування системи притулку та міграції в ЄС, а також підвищити рівень захисту прав мігрантів на території Союзу, що стало важливим етапом у побудові спільної міграційної політики ЄС [4, с. 276-278].

Для забезпечення миру, справедливості та свободи, Департамент внутрішніх справ ЄС розробив спільну політику щодо надання притулку та імміграції, яка базується на чотирьох основних напрямках. По-перше, встановлення партнерських відносин і співпраці з країнами походження мігрантів, щоб зменшити міграційні потоки через вирішення проблем, що змушують людей залишати свої домівки. По-друге, створення єдиної системи притулку в межах ЄС, що забезпечує узгодженість і стандартизацію процедур для шукачів притулку в різних країнах-членах. По-третє, запровадження чіткої політики захисту прав людини, яка гарантує дотримання прав мігрантів та шукачів притулку. Нарешті, вдосконалення управління прикордонним контролем для регулювання потоків мігрантів, що дозволяє ефективніше відслідковувати пересування осіб через кордони та запобігати нелегальній міграції.

Для забезпечення всебічної імміграційної політики в ЄС у 2003 році була ухвалена Гаазька програма. Вона спрямована на врегулювання багатьох питань, що є складовими сфери юстиції та внутрішніх справ (захист фундаментальних прав громадян; надання притулків, міграційна та прикордонна політика; легальна міграція і боротьба з незаконним працевлаштуванням; прикордонний контроль; візова політика; боротьба з тероризмом; поліцейське та митне співробітництво; співробітництво у сфері судочинства тощо) [37, с. 123-128].

Однією з найбільш значущих подій в законодавчій сфері міграційної політики ЄС стало ухвалення Дублінської конвенції у 1990 році, яка зазнала перегляду у 2013 році. Дублінська конвенція є, мабуть, однією з найбільш суперечливих і проблемних частин міграційної політики ЄС, оскільки вона відіграє ключову роль у кризі, пов'язаній з притулком у Європі. Основним її принципом стало те, що заяви шукачів притулку мають розглядатися в тій країні ЄС, через яку вони вперше в'їхали на територію Союзу. Такий підхід мав на меті спростити систему розгляду клопотань про надання притулку, запобігти багаторазовому поданню заяв у різних країнах та обмежити вторинний рух шукачів притулку всередині Європи [1].

Однак на практиці Дублінська конвенція спричинила серйозні проблеми, особливо для країн Південної Європи, таких як Італія, Греція та Іспанія. Ці країни, які є основними точками в'їзду для багатьох мігрантів, зіткнулися з непропорційно великим навантаженням через масовий приплив шукачів притулку. Це призвело до кризи ресурсів, гуманітарних проблем та переповнення центрів для біженців, оскільки інфраструктура цих країн не була готова до такого масштабного навантаження. У відповідь на цю ситуацію деякі країни ЄС, такі як Німеччина та Фінляндія, припинили виконання положень Дублінської конвенції, оскільки вони вважали її неефективною та невідповідною реальним умовам.

В результаті, Дублінська конвенція стала джерелом значних суперечок між державами-членами ЄС. З одного боку, країни, які першими приймають шукачів

притулку, наполягають на перегляді системи, оскільки вони відчують диспропорційне навантаження. З іншого боку, інші країни вважають, що без такої системи координації зусиль міграційна політика ЄС стане ще менш керованою. Ця ситуація викликала занепокоєння щодо здатності Європейського Союзу ефективно справлятися з міграційною кризою і досягати консенсусу в питаннях політики притулку та імміграції [21, с. 77-83].

Значна увага в Європейському Союзі приділяється правовому врегулюванню питань, пов'язаних з боротьбою проти нелегальної міграції. Система правових актів ЄС, спрямованих на протидію цьому явищу, є досить обширною і комплексною. Однак при детальному вивченні виявляється, що лише чотири правові акти мають пряме відношення до питань нелегальної міграції. Це не означає, що інші нормативні документи не впливають на дану сферу, оскільки загальні регуляції міграційних процесів та заходи боротьби з міжнародною організованою злочинністю також суттєво позначаються на кількості та якості нелегальних мігрантів. Наприклад, значні обмеження на легальний в'їзд або працевлаштування для мігрантів часто стають причиною збільшення кількості нелегальних мігрантів. Це, своєю чергою, стимулює подальше посилення законодавства щодо боротьби з нелегальною міграцією.

Щоб краще зрозуміти, наскільки тісно пов'язані між собою різні правові акти Європейського Союзу в контексті регулювання міграційних процесів та їхньої ефективності у сфері протидії нелегальній міграції, корисно провести їх класифікацію за певними критеріями. Така класифікація може бути здійснена за об'єктом регулювання та напрямком дії. Зокрема, можна виділити три основні групи правових актів: перша група охоплює документи, які регулюють загальні міграційні процеси; друга - акти, спрямовані безпосередньо на протидію нелегальній міграції; третя група включає нормативні документи, що борються з супутніми явищами, які виникають у результаті нелегальної міграції [8, с. 328-340].

Документи, які регулюють загальні міграційні процеси, хоча і не спрямовані безпосередньо на протидію нелегальній міграції, все ж впливають на неї в значній мірі. Їх основна мета полягає у вдосконаленні легальних шляхів міграції до Європейського Союзу. До таких заходів належать, зокрема, запровадження безвізового режиму для громадян деяких держав, регулювання статусу осіб з третіх країн, які легально проживають в ЄС на тривалій основі, визначення умов легальної імміграції для роботи чи навчання в державах-членах, а також створення найбільш сприятливих умов для залучення висококваліфікованих фахівців з-за кордону.

Одним із ключових нормативних документів у цій сфері є Регламент 539/2001 від 15 березня 2001 року, який регулює питання надання віз громадянам третіх країн, що в'їжджають на територію ЄС. Цей регламент встановив загальний список країн, громадяни яких зобов'язані отримувати візу для в'їзду в Європейський Союз, а також перелік країн, громадяни яких звільняються від цієї вимоги на термін перебування, що не перевищує трьох місяців. По суті, цей нормативний акт запровадив так звані «чорний» і «білий» списки третіх країн. «Чорний» список включає держави, громадяни яких повинні отримувати візу для в'їзду в ЄС, а «білий» список - країни, громадяни яких звільняються від цієї вимоги [27].

Введення цих списків дало ЄС можливість більш ефективно контролювати потоки осіб, які в'їжджають на його територію, та сприяти стримуванню нелегальної міграції. Однак цей захід не є абсолютно ефективним інструментом боротьби з нелегальною міграцією. Хоча введення візових обмежень і спрямоване на запобігання нелегальному в'їзду, на практиці це не усуває всі проблеми. Існує низка випадків, коли люди намагаються обійти ці обмеження, що призводить до подальшої нелегальної міграції. Це, в свою чергу, змушує Європейський Союз розробляти додаткові заходи та посилювати чинне законодавство, щоб ефективніше боротися з викликами, які стоять перед ним у сфері нелегальної міграції.

Директива 2009/50/ЄС від 25 травня 2009 року, яка визначає умови в'їзду та перебування громадян третіх країн для працевлаштування, була спрямована на створення привабливих умов для висококваліфікованих спеціалістів, що прагнуть працювати в країнах Європейського Союзу. У порівнянні з іншими категоріями легальних іммігрантів, для цієї групи були передбачені певні пільги та спрощені умови реалізації прав. Наприклад, висококваліфікованим працівникам було надано полегшений доступ до можливості возз'єднання сім'ї, що спрощує процедури для членів їх сімей, які також можуть отримати дозвіл на проживання. Окрім цього, після п'яти років безперервного легального проживання в ЄС, такі фахівці можуть отримати статус «довгострокового резидента ЄС», що надає їм більше прав і можливостей для проживання та праці в різних країнах-членах Європейського Союзу [14, с. 18-27].

Проте, незважаючи на введення більш сприятливих умов для висококваліфікованих спеціалістів, ці заходи не призвели до значного зменшення нелегальної міграції. Проблема полягає в тому, що для низькокваліфікованих працівників міграційний режим залишився без суттєвих змін. Кожна країна ЄС самостійно визначає критерії, за якими оцінює рівень кваліфікації мігрантів, тому в різних державах однакові за навичками спеціалісти можуть отримати різний статус, що призводить до нерівномірного ставлення до них. У результаті такого підходу мігранти можуть стикатися з різними умовами, що породжує нерівні можливості і потенційно сприяє тому, що частина осіб, не отримавши бажаного статусу, може вдаватися до нелегальної міграції, щоб залишитися або працювати в ЄС.

Ці правові акти, хоча і сприяють поліпшенню умов для легальної міграції, не вирішують повністю проблему нелегальної міграції, оскільки такі полегшення стосуються лише певних категорій громадян третіх країн, зокрема висококваліфікованих спеціалістів. Це означає, що значна частина мігрантів, особливо тих, які не підпадають під ці привілеї, може продовжувати шукати нелегальні шляхи для проникнення та перебування в Європейському Союзі.

Що стосується законодавчих актів ЄС, які безпосередньо стосуються боротьби з нелегальною міграцією, то їх можна класифікувати за кількома основними документами. По-перше, це Директива 2002/90/ЄС від 28 листопада 2002 року, яка визначає поняття «допомога в незаконному в'їзді, транзиті та перебуванні» іноземців. Вона була доповнена Рамковим рішенням від тієї ж дати, яке спрямоване на посилення кримінально-правових норм, що передбачають покарання за сприяння незаконному в'їзду та транзиту через територію ЄС. Ці нормативні акти посилили контроль за особами і організаціями, які допомагають нелегальним мігрантам перетинати кордони або залишатися на території країн ЄС.

Директива 2008/115/ЄС від 16 грудня 2008 року, яка встановлює загальні стандарти та процедури для повернення громадян третіх країн, що перебувають в ЄС незаконно, є ще одним ключовим документом у цій сфері. Вона регулює процедури депортації та повернення нелегальних мігрантів на батьківщину, забезпечуючи при цьому дотримання певних прав та стандартів під час їх примусового повернення. Одним із завдань цієї директиви є забезпечення більшої ефективності в боротьбі з нелегальною міграцією за допомогою координації дій держав-членів ЄС щодо депортації та репатріації незаконних мігрантів [27].

Крім цього, було визначено, що держави-члени ЄС до кінця 2004 року мали внести відповідні зміни до своїх кримінальних кодексів та інших національних законодавчих актів, щоб забезпечити введення адекватних санкцій за злочинні дії, пов'язані з допомогою в незаконному проникненні іноземців на територію ЄС. Також було введено заходи, спрямовані на роботодавців, які наймають незадекларованих працівників, тобто тих, хто перебуває в ЄС нелегально. Цей аспект є важливою складовою загальної боротьби з нелегальною міграцією, оскільки багато нелегальних мігрантів знаходять роботу в країнах ЄС саме через відсутність належного контролю за працевлаштуванням. Тому важливим

елементом політики ЄС стало запровадження штрафів та інших покарань для роботодавців, які наймають незареєстрованих працівників.

Загалом, законодавча база ЄС щодо нелегальної міграції постійно вдосконалюється, включаючи як заходи покарання за допомогу нелегальним мігрантам, так і заходи, спрямовані на покращення умов легальної міграції та посилення процедур повернення нелегальних мігрантів. Однак навіть за наявності таких норм і законів проблема нелегальної міграції залишається значним викликом для ЄС [18, с. 413-415].

Директива 2008/115/ЄС від 16 грудня 2008 року була прийнята для встановлення єдиних правил і процедур щодо повернення нелегальних мігрантів на території Європейського Союзу. Її основна мета полягає в тому, щоб забезпечити узгоджений підхід до управління поверненням нелегальних іммігрантів, а також створити ефективну систему стимулювання добровільного виїзду цих осіб. Одним із ключових завдань директиви є розробка механізмів, які б спонукали нелегальних мігрантів до самостійного повернення на батьківщину, уникаючи при цьому тривалого затримання та депортації.

Директива також встановлює мінімальні стандарти щодо умов утримання нелегальних мігрантів у спеціалізованих центрах, а також регулює терміни їх затримання. Це має на меті гарантувати, що мігранти, які перебувають під вартою, утримуються в умовах, що відповідають міжнародним стандартам прав людини, та щоб їхні права не порушувалися. Окрім цього, директива передбачає механізми введення заборони на повторний в'їзд для тих осіб, які були депортовані з території ЄС, що покликане запобігти повторній нелегальній міграції.

Ще одним важливим документом у сфері протидії нелегальній міграції є Директива 2009/52/ЄС, ухвалена 18 червня 2009 року, яка зосереджується на відповідальності роботодавців у державах-членах ЄС. Ця директива ввела комплекс єдиних заходів кримінально-правового, адміністративного та фінансового характеру для тих роботодавців, які наймають нелегальних

мігрантів. Основною метою цього документа є зменшення припливу нелегальної робочої сили з країн, що не входять до ЄС, шляхом посилення відповідальності роботодавців, які надають роботу нелегальним іммігрантам.

Цей законодавчий акт визначає загальний принцип заборони на працевлаштування осіб, які перебувають на території ЄС нелегально, і передбачає цілий ряд санкцій щодо порушників. Санкції стосуються не лише безпосередніх роботодавців, але й підрядників та субпідрядників, які можуть бути залучені до надання робочих місць нелегальним мігрантам. Заходи включають як профілактичні та превентивні дії, що мають на меті запобігання порушенням, так і штрафи та інші форми відповідальності для тих, хто вже порушив ці правила [23, с. 11-20].

Крім того, важливим елементом боротьби з торгівлею людьми стала Конвенція Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми», ухвалена 16 травня 2005 року та набула чинності в 2008 році. Основна мета цієї конвенції полягає у запобіганні торгівлі людьми, захисті основних прав жертв та забезпеченні ефективного правосуддя щодо осіб, які займаються цією злочинною діяльністю. Конвенція охоплює як осіб, що перебувають на території ЄС легально, так і тих, хто потрапив сюди нелегально. Вона спрямована на боротьбу з торгівлею людьми на всіх рівнях - як національному, так і транснаціональному [19].

Законодавчі заходи, що регулюють питання, пов'язані з жертвами торгівлі людьми, включають також Директиву 2004/81/ЄС від 29 квітня 2004 року, яка визначає умови видачі посвідки на тимчасове проживання для громадян країн, що не є членами ЄС, якщо вони стали жертвами торгівлі людьми або були залучені до нелегальної імміграції. Цей документ має на меті не лише забезпечити захист жертв, але й стимулювати їх до співпраці з правоохоронними органами у боротьбі з організованою злочинністю [32, с. 3-16].

Особливо важливою є роль цієї директиви в тому, що вона пропонує своєрідне «заохочення» для жертв торгівлі людьми або нелегальних мігрантів.

Якщо ці особи співпрацюють із правоохоронними органами у розслідуванні та викритті організованих злочинних угруповань, їм надається дозвіл на тимчасове проживання в ЄС. Такий підхід дозволяє не лише захистити жертв, але й більш ефективно боротися з кримінальними організаціями, які займаються нелегальною імміграцією та торгівлею людьми.

Отже, правові акти ЄС у сфері боротьби з нелегальною міграцією та торгівлею людьми спрямовані на створення єдиних стандартів і процедур, що забезпечують захист прав мігрантів, ефективне правосуддя для злочинців та запобігання повторенню злочинних дій. Важливими складовими цієї політики є також заходи, що стимулюють співпрацю з правоохоронними органами та захищають вразливі групи населення [41, с. 912].

Стокгольмська програма, затверджена в грудні 2009 року, під назвою «Відкрита та безпечна Європа, що служить своїм громадянам і захищає їх», завершила багаторічний цикл заходів, які були розпочаті ще в рамках Тамперської (1999 р.) і Гаазької (2004 р.) програм. Вона тривала до грудня 2014 року, після чого виникла необхідність у нових стратегічних напрямках розвитку європейської політики у сфері міграції, безпеки та внутрішніх справ. У березні 2014 року Європейська комісія представила нову заяву під назвою «Відкрита та безпечна Європа: від теорії до практики». Цей документ окреслив основні напрями майбутньої програми вирішення внутрішньоєвропейських проблем, пов'язаних із міграцією та безпекою.

Згідно зі статтею 68 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), Європейська Рада у своїх висновках, опублікованих 26-27 червня 2014 року, затвердила «стратегічні керівні вказівки щодо законодавчого та оперативного планування в межах простору свободи, безпеки та правосуддя» на період з 2014 по 2020 рік. Важливо зазначити, що новий документ більше не є конкретною програмою дій, а представляє собою керівні вказівки, спрямовані на впровадження та застосування конкретних юридичних інструментів та заходів для досягнення цілей у сфері міграції та безпеки [45, с. 81-90].

Одним із ключових моментів цих керівних вказівок є важливість використання глобального підходу до управління міграційними процесами. Цей підхід повинен бути спрямований на оптимізацію легальної міграції та одночасне забезпечення захисту тих, хто потребує міжнародної допомоги. Водночас надзвичайно важливим є ефективне протистояння нелегальній міграції та забезпечення надійного захисту зовнішніх кордонів Європейського Союзу.

Згідно з пропозиціями, наданими Європейською комісією у формі Плану дій, який включав 10 пунктів, держави-члени ЄС зобов'язалися вжити невідкладних заходів для збереження людських життів та активного реагування на міграційні виклики. Ці заходи мали бути реалізовані 23 квітня 2015 року. Однією з головних цілей було збереження людських життів у рамках кризи, яка посилилася у Середземноморському регіоні, через велику кількість мігрантів, що намагалися потрапити до ЄС морським шляхом. За кілька днів, 29 квітня, Європейський парламент ухвалив відповідну резолюцію, що підтвердила наміри ЄС вжити конкретних дій у боротьбі з кризою.

Відповідно до статистичних даних Європейського агентства з менеджменту оперативного співробітництва на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС (далі - FRONTEX), у кризовий період 2015 року зростання незаконних перетинів зовнішніх кордонів нелегальними мігрантами та шукачами притулку перевищує 1 млн 820 тис. Це в шість разів більше, ніж у 2014 році [70]. Найбільша кількість виявлень відбулася на східно-середземноморському маршруті - 885 386 випадків, та на західнобалканському – 764 038, з яких 594 059 становили громадяни Сирії, а 267 485 - громадяни Афганістану [74].

Наступним важливим етапом стало оприлюднення 13 травня 2015 року Європейською комісією «порядку денного з питань міграції». У цьому документі Європейський Союз виклав свої пріоритети в сфері міграційної політики на найближчі роки, підкресливши, що питання міграції має стати одним з основних напрямків діяльності Союзу. Окрім термінових заходів для подолання кризи в Середземному морі, цей порядок денний також включає в себе довгострокові

ініціативи, спрямовані на поліпшення управління міграційними процесами в ЄС [7, с. 5-14].

Цей порядок передбачає створення так званих Команд Підтримки, які повинні співпрацювати з національними урядами країн-членів ЄС. Так команди підтримки покликані забезпечити зв'язок з основними учасниками процесу подолання незаконної міграції, такими як місцева влада, соціальні служби, правоохоронні служби Фронтекс, Європол і Євроюст.

За даними FRONTEX у 2017 р. зменшилась кількість нелегальних мігрантів на зовнішніх кордонах в порівнянні з 2015 р. Зокрема, Східносередземноморський маршрут - 42319; ЗахідноБалканський маршрут - 12179; Центрально-середземноморський маршрут - 119385; Західно-середземноморський маршрут становив - 23063; Західно-африканський - 421, що на 89% менше в порівнянні з 1,8 мільйонами виявлених під час міграційної кризи в 2015 року [74].

2.2. Інститути ЄС, що регулюють питання міжнародної міграції населення

Сьогодні міграційну політику Європейського Союзу реалізують кілька наднаціональних політичних інститутів, серед яких ключову роль відіграють Європейська Рада та Європейська Комісія. Європейська Комісія відповідає за розробку законодавчих пропозицій, в той час як Рада Європейського Союзу, до складу якої входять міністри внутрішніх справ країн-членів, а також Європейський парламент, має повноваження приймати рішення, що стосуються політики у справах біженців. У контексті сучасних викликів у сфері міграції неурядові організації також стали важливими гравцями, що беруть участь у вирішенні міграційної кризи.

Проте однією з головних проблем на сьогодні є відсутність узгодженості між діяльністю різних політичних інститутів ЄС. Це призводить до потреби в

налагодженні постійних комунікацій та консультацій між неурядовими організаціями і урядами країн Євросоюзу в питаннях міграції. У цьому контексті Європейська Рада активно працює над розробкою нових рішень, які покликані зміцнити захист зовнішніх кордонів ЄС. Зокрема, велика увага приділяється співпраці з Туреччиною в рамках спільного плану дій, спрямованого на обмеження потоків біженців з її території [13].

Для посилення контролю над зовнішніми кордонами Європейська Рада також працює над впровадженням інтегрованої системи управління та контролю. Це передбачає розширення мандата агентства ЄС, яке займається контролем зовнішніх кордонів, зокрема через створення груп швидкого реагування у разі порушень кордону. Особлива увага приділяється узгодженню механізму повернення нелегальних мігрантів до їхніх країн походження. Це включає також розробку і облаштування місць для прийому біженців, а також забезпечення їх ідентифікації та реєстрації.

Таким чином, міграційна політика ЄС постійно адаптується до нових викликів, акцентуючи увагу на міжінституційній співпраці та координації дій для ефективного вирішення питання міграції в умовах сучасності. Важливість інтегрованого підходу до управління міграційними потоками та співпраці з неурядовими організаціями виявляється критично важливою для забезпечення ефективного захисту прав людей, які потребують допомоги, і для підтримання безпеки на зовнішніх кордонах Європейського Союзу.

У реалізації завдань міграційної політики важливу роль відіграє діяльність Європейської ради. Завдяки низці рішень, ухвалених на самітах Європейської ради у Тампере (1999 р.), Фейре (2000 р.), а також у рамках планів дій, затверджених у Брюсселі (2002 р.), Севільї (2002 р.), Гаазі (2005 р.) і Стокгольмі (2009 р.), були визначені стратегічні напрямки діяльності інших інститутів ЄС. Наприклад, саміт у Тампере заклав новий підхід до імміграційної політики ЄС, акцентуючи увагу на співпраці з третіми країнами і виокремлюючи зовнішній аспект внутрішньої безпеки. У програмному документі, ухваленому в Тампере,

містились положення, що стосуються реадмісії осіб, і Європейська Рада заохочувала співпрацю між третіми країнами та ЄС у питаннях повернення осіб, які нелегально перетнули територію ЄС. Рада ЄС має повноваження укладати угоди про реадмісію, які можуть бути реалізовані як окремі угоди або через включення відповідних положень у інші угоди з третіми країнами [54, с. 29-35].

Подальший розвиток імміграційної політики ЄС був закріплений на саміті Європейської ради, що відбувся 21-22 червня 2002 р. у Севільї. Цей документ передбачав низку практичних заходів для подолання нелегальної імміграції, включаючи щорічний перегляд переліку країн, громадянам яких не потрібна віза для в'їзду, запровадження єдиної візової системи та сприяння укладенню угод про реадмісію. У програмах Гааги (2005 р.) та Стокгольма (2009 р.) було представлено комплексний підхід до міграційних питань, визначено ключові сфери співпраці держав-членів, такі як політика надання притулку, міграції та інтеграції громадян третіх країн, а також управління міграційними потоками і боротьба з нелегальною міграцією.

Крім рішень Європейської ради, Комісія ЄС також активно долучилася до формування і розвитку міграційної політики. Вона розробила низку пропозицій, що стосуються інтеграції міграційних питань у відносини з третіми країнами, циклічної імміграції та мобільного партнерства, а також застосування глобального підходу до міграції в східних і південно-східних регіонах, що межують з ЄС. Спільним у всіх цих документах є акцент на важливості інтеграції міграційних аспектів у зовнішню політику ЄС.

Як вже згадувалось раніше, відповідно до «порядку денного з питань міграції» у найближчій перспективі планувалося активізувати морські операції, запровадити єдину європейську схему переселення біженців та розбудувати мережу пунктів прийому біженців, зокрема, в Греції та Італії.

На більш тривалій перспективі план включав чотири основні напрямки: зменшення чинників, що підштовхують людей до неврегульованої міграції; удосконалення управління кордонами; формування чіткої спільної політики ЄС

щодо надання притулку; нова політика щодо легальної міграції, що мала б зберегти привабливість Європи для економічних мігрантів і максимально використовувати переваги міграції для країн-членів ЄС [35].

У 2015 році був ухвалений План дій проти контрабанди людьми, який діятиме до 2020 року. У цьому плані було окреслено чотири пріоритети в сфері імміграції: посилення поліцейських та правових заходів протидії контрабанді; вдосконалення систем збору та обміну інформацією; запобігання контрабанді людей і надання допомоги мігрантам, які опинилися в складних умовах; активізація співпраці з третіми країнами.

У відповідь на вимоги Плану дій проти контрабанди, Європол у 2016 році створив Європейський центр протидії незаконному переправленню мігрантів, метою якого стало координація зусиль правоохоронних органів країн-членів ЄС та сприяння спільним розслідуванням. Ці спільні зусилля спрямовані на знищення бізнесу контрабандистів, затримання та ліквідацію їхніх плавзасобів, а також навчання лівійських прикордонників і моряків, адже саме з узбережжя Лівії починається один з найнебезпечніших маршрутів для нелегальних мігрантів, які прагнуть дістатися до Європи.

Однією з останніх ініціатив Комісії ЄС стала пропозиція щодо створення контрольованих центрів для мігрантів, а також впровадження короткострокових заходів, які покликані покращити процес обробки заяв від біженців, які прибувають на територію ЄС. У документі, опублікованому 24 липня 2018 року, йдеться про створення регіональних механізмів для прийому мігрантів з третіми країнами. Завдання цих механізмів полягає в забезпеченні швидкого та безпечного висадження врятованих осіб з обох боків Середземного моря, дотримуючись норм міжнародного права, зокрема принципу невисилання.

Ці регіональні механізми, разом з контрольованими центрами в ЄС, мають на меті забезпечити спільну регіональну відповідальність, враховуючи масштабні виклики та проблеми, пов'язані з міграцією. Основною метою створення контрольованих центрів є покращення процесу розмежування осіб, які

потребують міжнародного захисту, від нелегальних мігрантів, які не мають права залишатися в ЄС, з одночасним пришвидшенням їх повернення. Передбачається, що управління центрами здійснюватиметься приймаючими державами-членами ЄС, при цьому буде забезпечено повну підтримку з боку агентств ЄС. Контрольовані центри можуть бути створені на тимчасовій або спеціалізованій основі, залежно від їхнього місця розташування [2, с. 85-90].

Євросоюз також пропонує повну фінансову підтримку добровільних дій держав-членів для покриття інфраструктурних та операційних витрат, а також фінансову допомогу країнам, які приймають переміщених мігрантів.

Окрім Європейської ради та Комісії ЄС, важливу роль у регулюванні імміграційної політики відіграє Рада ЄС, яка ухвалює низку правових актів у цій сфері. Серед найбільш значущих документів, що стосуються легальної міграції, слід зазначити Директиву 2009/50/ЄС, яка регулює умови в'їзду та проживання для висококваліфікованих працівників з країн, що не є членами ЄС. Важливими є також Директива 2003/86/ЄС, що стосується права на возз'єднання сімей, а також Директива 2003/109/ЄС (з поправками, внесеними Директивою 2011/51/ЄС), яка визначає статус довгостроково перебуваючих громадян третіх країн у ЄС. Крім того, Регламенти № 1030/2002 та № 380/2008 встановлюють єдиний формат дозволу на проживання для громадян третіх країн.

У контексті нелегальної міграції Рада ЄС також ухвалила кілька важливих документів. Серед них Директива 2002/90/ЄС, яка визначає допомогу в незаконному в'їзді, транзиті та перебуванні; Рамкове рішення 2002/946/ПВС, що посилює кримінальну відповідальність за допомогу в незаконному в'їзді; Рішення 2004/573/ЄС, яке стосується організації спільних висилок громадян третіх країн з території двох або більше держав-членів ЄС; Регламент № 2007/2004, що стосується створення Європейського агентства для управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах [11, с. 67-74].

Багато з цих правових актів було ухвалено за допомогою звичайної законодавчої процедури, що передбачена статтею 77 пункт 2 Договору про

функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Завдяки цій процедурі було прийнято, зокрема, Директиву 2011/98/ЄС, яка встановлює єдину процедуру подачі заявок на отримання єдиного дозволу для громадян третіх країн з метою проживання та праці в країнах ЄС. Інші важливі документи включають Директиву 2014/36/ЄС, що регулює умови в'їзду та перебування громадян третіх країн для сезонної роботи, а також Директиву 2014/66/ЄС, яка охоплює умови в'їзду та постійного проживання для осіб, що підлягають внутрішньокорпоративному трансферу. Також слід зазначити Директиву 2008/115/ЄС, що встановлює спільні стандарти та процедури повернення нелегально перебуваючих осіб, а також Директиву 2009/52/ЄС, яка визначає мінімальні стандарти санкцій та заходів щодо роботодавців, що використовують нелегальних мігрантів.

Варто відмітити, що ЄС останніми десятиліттями приділяє значну увагу до боротьби з нелегальною міграцією, створюючи інститути, що покликані на розв'язання вищезгаданої проблеми. Так, з 2003 року на території країн ЄС функціонує Європейська автоматизована дактилоскопічна система відбитків пальців для ідентифікації біженців, а також інших груп іноземців, що більш відома як Eurodac. Це база даних ЄС, яка зберігає відбитки пальців заявників на отримання міжнародного захисту та нелегальних мігрантів. Відбитки пальців використовуються для визначення того, в якій країні-члені ЄС заявник прибув вперше. Відбитки пальців можна порівняти в базі даних Eurodac для встановлення особи заявників на отримання міжнародного захисту та осіб, затриманих за нелегальний перетин зовнішнього кордону ЄС. Eurodac сприяє застосуванню Дублінського III Регламенту (ЄС) № 604/2013, який встановлює процес визначення держави-члена ЄС, відповідальної за розгляд заяви про надання притулку. За перший рік роботи цієї системи Європейська Комісія виявила 17 тисяч спроб подачі заяви про отримання статусу біженця одразу до кількох держав-членів ЄС, а це, в свою чергу, є порушенням чинних правових норм у сфері контролю з нелегальною міграцією [27, с. 108].

Ще одним інструментом боротьби з нелегальними мігрантами стало створення та впровадження Європейського агентства з менеджменту оперативного співробітництва на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС, яке почало свою роботу з жовтня 2005 року та яке відіграє ключову роль у співробітництві з третіми країнами, зокрема у наданні підтримки державам-учасникам ЄС у співпраці з третіми країнами на підставі угод. Також агентство безпосередньо реалізує політику ЄС у сфері міграції та управління кордонами, діючи в рамках зовнішньої політики ЄС. На нашу думку, ця роль дозволяє найбільш повно розкрити міжнародний аспект правового статусу Агентства. Співпраця з третіми країнами включає такі механізми: оперативне співробітництво через мережі обміну інформацією; участь в ініціативах ЄС; реалізацію проектів технічної допомоги, які започатковуються та фінансуються Агентством; співробітництво на основі робочих угод [26].

У подальшому Європейська Комісія ініціювала створення Європейської системи спостереження за кордонами (далі – ЄВРОСУР), головною метою якої є запобігання незаконному перетину зовнішніх кордонів ЄС, скорочення кількості нелегальних мігрантів, що прибувають через морські шляхи, зміцнення внутрішньої безпеки країн-учасниць європейської спільноти шляхом запобігання транскордонній злочинності [27, с. 110].

Таким чином, ЄВРОСУР покликана підтримувати держави-члени ЄС в досягненні повної обізнаності про ситуацію на її зовнішніх кордонах і підвищувати спроможність до швидкої реакції з боку правоохоронних органів. Ця система, аби краще співпрацювати між країнами ЄС та ефективно реагувати на зовнішні виклики, повинна створити технічну основу для оптимізації повсякденної співпраці і сприяти використанню сучасних технологій в цілях спостереження за кордонами.

Важливу роль також відіграють такі організації як Європол та Інтерпол. Наприклад, Європол покликаний надавати підтримку державам учасникам цієї структури у питанні боротьби з нелегальною міграцією, боротьба з тероризмом,

нелегальною торгівлею зброєю, наркотичними препаратами, людьми, відмиванням грошей. Схоже завдання має й Інтерпол, який здебільшого виконує аналітичну функцію й допомагає своїм учасникам викривати організації чи групи осіб, що займаються незаконним переправленням мігрантів через кордон. Серед інших ключових завдань можна виділити координацію міжнародного розшуку, а також протидію торгівлі людьми, організованій злочинності, контрабанді наркотиків, економічним злочинам та злочинам у сфері високих технологій, фальшуванню, підробці цінних паперів і дитячій порнографії. Наразі особливу увагу приділяють громадській безпеці та боротьбі з тероризмом [8].

Доречно також згадати Європейський центр проти незаконного переправлення мігрантів, який був створений у 2016 році Європейською Комісією для координації правоохоронних відомств країн-членів та сприянню спільним розслідуванням, що спрямовані на руйнування бізнесу контрабандистів, виявлення, затримання та ліквідацію їхніх плавзасобів, а також навчання лівійських прикордонників та моряків, оскільки саме від берегів Лівії починається найбільш небезпечний маршрут переправлення нелегалів до Європи.

2.3. Позитивні та негативні фактори міграційної політики ЄС

Сьогодні країни Європи піддаються критиці через відсутність лідерства та узгодженої та скоординованої політики перед кризою біженців та за недостатньо продумані механізми реагування, всі з яких серйозно обмежують своєчасні рішення та ефективну реалізацію міграційної політики. Короткострокові підходи не змогли вирішити довгостроковий характер проблеми міграції та біженців.

Сьогодні міграційна політика визначається як цілеспрямована діяльність державних органів, міжнародних організацій і громадських об'єднань щодо регулювання міграційних процесів і відносин. У контексті глобальних міграційних потоків національні держави взаємодіють між собою, акцентуючи на різномірних зв'язках. Зростання соціального і безпекового напруження в

суспільстві, а також посилення міжнародної міграції, підкреслюють необхідність дослідження особливостей реалізації міграційної політики та міграційних проблем загалом.

Експерти вказують на основні чинники, які призводять до масової міграції та зростання кількості біженців. До них належать війни, соціально-економічні кризи, переслідування окремих осіб, а також порушення політичних свобод та прав людини. Ці проблеми мають глобальний характер, тому важливо, щоб усі регіональні організації та держави, які намагаються подолати міграційну кризу, координували свої дії з ООН та іншими міжнародними структурами. Зростаюча нестабільність у країнах Близького Сходу призводить до збільшення числа людей, які шукають безпечні місця для проживання, і ЄС, з його умовами для захисту прав людини, стає привабливим напрямком для таких мігрантів [33, с. 77-83].

Щороку тисячі нелегальних іммігрантів, переважно з Центральної Африки та Південної Азії, намагаються дістатися узбережжя Північної Африки в надії перебраться до Європи. Серед країн, які найбільше цікавлять нелегальних іммігрантів, є Італія, Іспанія, Португалія, Греція та Болгарія. У відповідь на ці виклики, Європейський Союз активізує зусилля для створення ефективної, гуманної та безпечної міграційної політики. Рада ЄС відіграє ключову роль у формуванні цих ініціатив, визначаючи стратегічні пріоритети та встановлюючи керівні принципи для дій, а також мандати на переговори з третіми країнами.

Останніми роками Рада ЄС працювала над ухваленням рішень у декількох сферах міграційної політики, які включають такі напрямки, як співпраця з країнами походження та транзиту, зміцнення зовнішніх кордонів ЄС, управління міграційними потоками та обмеження незаконної контрабанди, реформа Спільної європейської системи притулку, створення можливостей для легальної міграції, а також інтеграція для громадян третіх країн. Ці зусилля спрямовані на забезпечення більш організованого та гуманного підходу до міграційних викликів, які постають перед Європейським Союзом у сучасному світі.

За словами П'єра Вімона, старшого наукового співробітника Європейського центру Карнегі, міграційна проблема, з якою зіткнувся Європейський Союз на початку 2015 року, була несподіваною. Приїжджі, здебільшого з африканських країн, викликали порівняння з хвилею мігрантів із Західної Африки до Іспанії, що мала місце в 2000 році, тоді як основною причиною була економічна ситуація. У своїй статті «Міграція в Європі: подолання кризи через солідарність» Вімон підкреслює, що більшість біженців насправді рятуються від громадянських війн на Близькому Сході та в Афганістані, зокрема сирійці та іракці, які тікають від тривалих військових конфліктів і наростаючого насильства [10].

Дослідники з Центру міграційної політики відзначають, що мігранти несуть у собі як надію, так і побоювання, адже їхня присутність торкається важливих соціальних питань, включаючи прогрес, соціальне забезпечення, безпеку та права людини. Вважається, що міграція приносить чистий економічний прибуток, оскільки через грошові перекази мігранти покращують свій рівень життя, а їхня інтеграція у трудові ресурси країн перебування сприяє зростанню продуктивності праці. Проте існує побоювання, що мігранти можуть знижувати рівень добробуту в країнах Європи.

Більшість європейських лідерів вважає, що світ стає все небезпечнішим. Неконтрольовані процеси міграції можуть призводити до серйозних загроз, зокрема в Лівії, де незаконний трафік людей став звичним явищем, а злочинні організації заробляють мільярди на цьому бізнесі. Є побоювання, що міжнародні терористичні організації можуть використовувати ці міграційні потоки для проникнення бойовиків у країни, які приймають мігрантів. Інциденти, пов'язані з порушенням законності біженцями, можуть загострювати відносини між місцевими жителями, що призводить до протестів. Такі кризові ситуації, спричинені неконтрольованою міграцією, впливають на внутрішню політику в Європі, підвищуючи число противників мігрантів та знижуючи авторитет

діючих урядів. Це дає можливість національно-популістським рухам зміцнити свої позиції, що ставить під загрозу європейську співпрацю.

Проблеми, пов'язані з міграцією, вимагають вирішення гуманітарних питань на глобальному рівні. Основні причини масової міграції залишаються актуальними: громадянські війни на Близькому Сході продовжують тривати, соціально-економічні кризи в країнах Африки та деяких частинах Азії не вщухають, а авторитаризм на пострадянському просторі викликає переслідування, що супроводжуються порушеннями політичних свобод і прав людини. Тому не можна сподіватися, що проблема міжнародної міграції буде вирішена найближчим часом.

Згідно з Женевською конвенцією про статус біженців 1951 року, кожен має право на притулок, якщо він утікає від переслідувань або загрози війни. Це дає біженцям законне право на міжнародний захист і зобов'язує країни ЄС надавати притулок. Європейська комісія закликає до реалізації плану прийому біженців на основі квот, проте Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина виступають проти цього, пропонуючи концепцію «ефективної солідарності», де кожна країна сама вирішує, як діяти. Водночас Італія та Греція, як країни-лідери в прийомі мігрантів, не підтримують цю пропозицію. Аналіз думок експертів свідчить, що міграційна політика ЄС не відповідає сучасним викликам масової міжнародної міграції, і потрібні кардинальні зміни для ефективного вирішення цієї кризи.

Згідно з Мортеном Лісборгом, колишнім помічником Управління Верховного комісара ООН, сучасна система надання притулку в Європі є дорогою, неефективною та неадекватною для вирішення майбутніх міграційних криз. Лісборг наводить численні факти та статистику, що свідчать про необґрунтовані економічні витрати цієї системи. Він також підкреслює, що поточна структура надання притулку не лише не справляється з адміністративними та практичними завданнями, але й має серйозні недоліки, особливо для біженців, яким відмовляють у статусі та які змушені повернутися на батьківщину [31].

Лісборг пропонує Європейському Союзу переглянути підходи до управління міграцією, надавши країнам-членам можливість самостійно вирішувати, скільки та яких мігрантів вони можуть приймати, незважаючи на наявний міграційний тиск. Це передбачає докорінну відмову від нинішньої міграційної парадигми, яка не враховує потреби окремих держав. За його словами, мігранти повинні мати юридично закріплені права на проживання до моменту прийняття рішення щодо їхніх справ. Існує також нагальна потреба в колективному ухваленні рішень; без єдності в цьому питанні ЄС не зможе адекватно реагувати на нові хвилі міграції.

Для успішного вирішення міграційної кризи необхідні спільні дії, які подолають дві основні суперечності: перше, переконати всі учасники працювати разом, незважаючи на їхні індивідуальні інтереси; друге, відновити довіру до ЄС у часи, коли скептицизм щодо дій Брюсселя набирає популярності. Країни ЄС, що мають дефіцит робочої сили або стикаються з демографічними дисбалансами, можуть скористатися політикою «гнучкої солідарності», що включає три можливі моделі участі в міграційній політиці: рівний внесок, який відповідає отриманим ресурсам; однаковий внесок, що враховує потреби; або внесок згідно з можливостями, з отриманням на основі потреб.

Держави ЄС, які відмовляються приймати мігрантів через відсутність зазначених проблем або з інших причин, мають мати право компенсувати свою позицію через фінансові внески. П'єр Вімон зазначає, що в 2015 році Європа зіткнулася з безпрецедентною міграційною ситуацією. Це створило серйозні виклики, які вимагали від країн-членів об'єднати зусилля для пошуку рішень. ЄС зумів зупинити розвиток кризи, відновивши контроль над зовнішніми кордонами і скоротивши потоки мігрантів. Однак для того, щоб справитися з цією проблемою, ЄС повинен розробити комплексну і довгострокову міграційну політику.

На даний момент важливо, щоб ЄС зосередив увагу на концепції «кругової міграції». Згідно з цією моделлю, мігранти, які отримали довгострокові візи,

зможуть вільно повертатися на батьківщину і знову приїжджати до країн, де вони мають тимчасове місце проживання. Ця схема передбачає трьохсторонню співпрацю, в рамках якої мігранти отримують навчання в країнах Африки за фінансової підтримки європейських фондів, а потім повертаються додому. У червні 2016 року Європейська комісія спільно з Європейською службою зовнішніх дій представила нову програму партнерства з третіми країнами, яка має багато спільного з угодою ЄС з Туреччиною, що мала на меті більш ефективну управлінську стратегію в контексті міграції [3].

Великий вплив мігрантів та біженців створює необхідність встановлення глобального суспільного порядку, а також вимагає значного поліцейського контролю, що виходить за межі можливостей прикордонних служб, які не завжди підготовлені до обробки величезних потоків людей. У багатьох випадках виникає потреба залучення спеціальних поліцейських підрозділів для забезпечення правопорядку, особливо в ситуаціях, що потребують врегулювання конфліктів. Серед мігрантів та біженців у Європейському Союзі є велика кількість жінок і дітей, що вимагає впровадження спеціальних заходів для їх захисту, особливо з гендерної точки зору, задля запобігання насильству та інших злочинів. Для цих вразливих груп потрібно надавати окрему медичну та психологічну допомогу, а також забезпечити їх захист та притулок.

Ситуації хаосу і конфліктів між різними групами мігрантів і біженців, особливо з «гарячих точок», ведуть до невизначеності щодо їхнього майбутнього. Такі інциденти часто виникають через розчарування щодо поганих умов життя, затримок у процесах реєстрації та надання притулку. Поліцейські, які працюють у цих умовах, також часто опиняються під загрозою. Ще одна причина конфліктів між мігрантами пов'язана зі змішуванням різних етнічних та культурних груп; наприклад, в прийомних центрах не рідко виникають інциденти за участю афганських мігрантів.

Умови проживання в таких центрах, які не відповідають базовим життєвим стандартам (наприклад, неналежна гігієна, відсутність опалення, погане

харчування та переповненість), часто стають причинами заворушень. Ці фактори підвищують рівень напруженості, що може призвести до матеріальних збитків та серйозних наслідків. Додатково, матеріальна допомога, що надається мігрантам, може привертати увагу контрабандистів, торговців людьми та вербувальників терористів. Оскільки ці обставини мають серйозний вплив на громадський порядок, владі необхідно бути пильними, щоб запобігти злочинності та терористичній радикалізації. Один з відомих випадків - терористичний акт, скоєний шукачем притулку з Тунісу Анісом Амрі в Берліні 19 грудня 2016 року.

Ситуація в прийомних центрах, поєднана з проблемами, що виникають через зростання міграційних потоків, може суттєво вплинути на сприйняття та ставлення широкої громадськості до мігрантів та біженців. Однак питання тероризму не обмежується лише прийомними центрами, воно також стосується великих міст Європи. Наприклад, 29 жовтня 2020 року у Франції був оголошений максимальний рівень терористичної загрози після того, як ісламський радикал убив трьох осіб і поранив кількох у Ніцці. Після цього було затримано кілька осіб, які планували нові напади в інших містах [58].

Проблеми інтеграції мігрантів, здебільшого з мусульманських країн, викликають серйозне занепокоєння як серед корінного населення Європи, так і серед експертів. Американський політолог Р. Каган зазначає, що в останні роки європейське суспільство гостро і чутливо реагує на питання імміграції та культурної ідентичності. Багато з експертів, з якими він особисто спілкувався, сумніваються в тому, що Європа зможе «асимілювати всіх нових мігрантів» [6].

Неконтрольована міграція впливає на політичну стабільність європейських країн, оскільки активність мігрантів і етнічний сепаратизм значно обмежують ефективність соціальних, правових та політичних інститутів. Політизація міграційних процесів проявляється в тому, що переселенці прагнуть захищати свої соціально-економічні, політичні та культурні інтереси через створення політичних партій і рухів, включаючи радикальні. Вони вимагають рівних прав

із корінним населенням, зокрема права на збереження етнокультурної самобутності, участь у місцевих виборах та спрощення отримання громадянства.

Основними напрямками політичної активності мігрантів у країнах ЄС є: організація протестних акцій (мітинги, пікети, демонстрації), політична діяльність мігрантських громад на муніципальному рівні, етнічний лобізм на вищому політичному рівні (транснаціональна політика мігрантських громад), використання парламентських методів політичної боротьби. Представники мусульманських асоціацій лобіюють також інтереси своїх співвітчизників в урядах таких країн, як Франція, Німеччина, Великобританія й низки інших. Результатами такої діяльності є: полегшення процесу натуралізації в багатьох європейських країнах; надання права голосу на місцевих виборах; формування дорадчих органів, покликаних надавати підтримку мігрантам, у тому числі й політичну; зростання кількості релігійних установ з перспективою ісламізації континенту.

Зростання міграції, утворення мігрантських спільнот та ізольований розвиток етнічних меншин призводять до посилення ксенофобії та націоналізму серед корінного населення європейських країн, а також до зростання впливу ультраправих партій і рухів, які закликають захищати національну ідентичність. Це, у свою чергу, створює нові загрози й виклики для національної безпеки. Загалом політизація міграційних процесів у сучасній Європі несе в собі великий конфліктний потенціал і становить загрозу для європейської ідентичності та стабільності на континенті.

Розглядаючи питання позитивних ознак впровадження міграційної політики ЄС, можна виділити те, що міграція населення, а особливо робочої сили, дає стимул для економічного розвитку країни-реципієнта, зокрема це особливо важливо для країн з низьким рівнем народжуваності та старіючим населенням, адже мігранти можуть виконувати роботи в секторах, де бракує місцевих працівників, що сприяє зростанню економіки. Також ще одним позитивним фактором може бути сприяння культурної різноманітності, що

стимулює творчість та інновації, а також розвиває міжкультурний діалог і толерантність. Наступним чинником можемо виокремити зміцнення міжнародних відносин, зокрема спрямовані міграційні програми можуть покращити співпрацю між ЄС та країнами-постачальниками мігрантів, сприяючи розвитку взаємовигідних економічних і політичних відносин. Міграційна політика ЄС враховує гуманітарні аспекти, надаючи притулок людям, які шукають захисту від війни, переслідувань чи катастроф у своїх країнах. Це зміцнює міжнародний імідж ЄС як захисника прав людини. Мігранти часто є ініціаторами нових бізнесів і стартапів, що стимулює розвиток інноваційної економіки. Багато з них приносять нові ідеї, технології та методи ведення бізнесу, сприяючи розвитку малих і середніх підприємств. І на останок Успішна інтеграція мігрантів сприяє соціальній стабільності та розвитку багатокультурних суспільств, де різні етнічні групи можуть співіснувати і взаємодіяти мирно, збагачуючи одне одного.

Висновок до розділу 2

У цьому розділі було детально розглянуто правове регулювання міграційних процесів у Європейському Союзі, що є надзвичайно актуальним у світлі останніх подій та криз, пов'язаних з міграцією. Перш за все, аналіз нормативно-правових основ регулювання міграції в країнах ЄС показав, що існує значна кількість документів, які визначають правила і процедури, що регулюють в'їзд, перебування та правовий статус мігрантів. Ці документи є основою для формування спільної політики ЄС у сфері міграції.

Далі були розглянуті інститути ЄС, відповідальні за регулювання міжнародної міграції. Зокрема, було акцентовано увагу на діяльності Європейської комісії, Європейського парламенту та агентств, таких як FRONTEX, які забезпечують координацію зусиль держав-членів у боротьбі з нелегальною міграцією та забезпечення безпеки на зовнішніх кордонах.

Крім того, у розділі були виділені позитивні та негативні фактори міграційної політики ЄС. Позитивні аспекти, такі як сприяння економічному розвитку, забезпечення робочої сили та збагачення культурного різноманіття, контрастують із негативними - ризиками для безпеки, соціальними напруженнями та викликами у сфері інтеграції.

Таким чином, виявлені у розділі факти підтверджують, що правове регулювання міграційних процесів у ЄС є складним і динамічним, потребує оновлення та адаптації до сучасних викликів. У майбутньому для досягнення більш ефективної та стійкої міграційної політики необхідно враховувати різні аспекти, зокрема соціальні, економічні та культурні, щоб забезпечити гармонійне співіснування мігрантів і місцевого населення, а також зберегти безпеку та стабільність у регіоні.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МІГРАЦІЇ ДО КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Основні тенденції та проблеми української міграції в країни ЄС на сучасному етапі

Міжнародна міграція населення є явищем глобального масштабу, яке стало невід'ємною складовою сучасної світової економіки. Це явище виникло ще в давнину і розвивалося паралельно з історією людства. Кожна країна, на різних етапах свого розвитку, була залучена до світових міграційних процесів, виступаючи або як реципієнт трудових ресурсів, або як донор, що постачає робочу силу.

Українська міграція до країн Європейського Союзу набуває значних масштабів, що зумовлено політичними, економічними та соціальними факторами, зокрема військовими діями, нестабільністю на ринку праці та прагненням до кращої якості життя. Ця тема є надзвичайно актуальною, оскільки має безпосередній вплив на демографічну, економічну та соціальну ситуацію як в Україні, так і в країнах прийому, а також на політичні відносини між Україною та ЄС.

У цілому, міграцію українського населення до країн ЄС можемо представити у вигляді хронологічних подій.

Перший етап 1991-2000: здобуття незалежності України та початок міграційних процесів. Після здобуття незалежності в 1991 році Україна опинилася у стані економічної та політичної нестабільності, що стало основним поштовхом для початку міграційних процесів. Перші хвилі міграції переважно охоплювали трудову міграцію в країни Центральної та Східної Європи, а також Італію, Португалію та Грецію. За оцінками, до кінця 1990-х років близько 1 мільйона українців виїхало за кордон у пошуках роботи. Основні причини включали:

- Економічну кризу та високий рівень безробіття;
- Пошук кращих умов життя та праці;
- Відсутність перспектив для розвитку кар'єри.

Наступний період активного заробітчанства припадає на 2000-2010-х роки, зокрема з початку 2000-х років міграція з України набула масштабнішого характеру. Багато українців почали працювати в Польщі, Чехії, Італії, Іспанії та Португалії, де сформувалися численні українські громади. Цей період став відомим як час «заробітчанства». Трудова міграція тоді переважала у сфері сільського господарства, будівництва та домашнього обслуговування.

- 2001 рік: Вихід України на міжнародний ринок праці. Близько 2 млн українців працювали за кордоном.
- Причини: низькі заробітні плати в Україні, нестача робочих місць, економічна криза.
- Основні країни: Італія, Іспанія, Португалія, Польща, Чехія.

Третій етап ознаменований євроінтеграційними прагненнями України та посиленням міграції у 2010-2014-х роках. На початку 2010-х років відбулися важливі політичні події, що вплинули на зростання міграції. Прагнення України до євроінтеграції призвело до збільшення міграційних потоків. За даними Міжнародної організації з міграції, в цей період близько 3-4 мільйонів українців працювали в країнах ЄС.

- 2013-2014 рр.: Революція Гідності та анексія Криму стали точками перелому, що зумовили збільшення міграції. Причини: політична нестабільність, конфлікти, бажання безпечнішого життя. Основними країнами для еміграції стали Польща, Чехія, Німеччина.

Детальніше розглянемо тенденції української міграції до ЄС після 2014 року. Так, після подій Євромайдану українська міграція до країн Європейського Союзу набула нових тенденцій і значного розширення, що зумовлено низкою внутрішніх та зовнішніх чинників. Політична нестабільність в Україні, пов'язана з анексією Криму та збройним конфліктом на сході країни, значно вплинула на

зростання міграційних потоків. Багато українців, шукаючи безпеки та стабільності, почали активно емігрувати до європейських країн, де вони можуть розраховувати на кращі економічні умови, соціальне забезпечення та правовий захист. Ця ситуація призвела до виникнення нового міграційного потоку, де, окрім традиційної трудової міграції, посилилась також міграція, зумовлена гуманітарними причинами [5, с. 12-14].

Важливим етапом, що вплинув на зміну міграційних тенденцій, стало запровадження безвізового режиму між Україною та країнами Шенгенської зони в 2017 році. Цей крок полегшив короткострокові поїздки українців до ЄС та сприяв збільшенню кількості працівників, які займаються сезонною роботою. Низка країн, зокрема Польща, Чехія та Німеччина, активно відкривають свої ринки праці для українців, що значно сприяє зростанню міграційних потоків. Польща стала провідним напрямом для українських трудових мігрантів, надаючи можливості для працевлаштування у сільському господарстві, будівництві, обслуговуванні та інших сферах. Легкість отримання дозволів на роботу в Польщі, а також культурна і мовна близькість стали важливими чинниками при виборі країни для тимчасового або постійного проживання.

Окрім цього, міграційні потоки характеризуються розширенням соціально-демографічного складу мігрантів. Якщо раніше до ЄС переважно їхали представники робітничих професій, то після 2014 року зростає частка молоді та висококваліфікованих спеціалістів, які прагнуть реалізувати свій професійний потенціал за кордоном. Це пов'язано з прагненням до кращих умов праці, вищих заробітків і стабільного соціального забезпечення, що часто недоступні в Україні. Однією з важливих тенденцій є також так зване «освітнє мігрування». Українські студенти все частіше обирають навчання в університетах ЄС, оскільки європейська освіта пропонує високу якість, кращі перспективи працевлаштування та можливість залишитися в країні після завершення навчання. Польща, Чехія, Німеччина і Словаччина стали популярними напрямками для здобуття вищої освіти українськими студентами.

Таким чином, після 2014 року українська міграція до країн ЄС зазнала суттєвих змін, як у своїх обсягах, так і у соціально-демографічній структурі. Вона охоплює не лише традиційну трудову міграцію, а й гуманітарну, освітню та міграцію висококваліфікованих фахівців. Ці тенденції свідчать про поступову інтеграцію українців у європейське суспільство, але водночас вказують на потребу в координації міграційної політики між Україною та ЄС для зменшення негативних наслідків та максимального використання потенціалу української міграції [26, с. 85-90]. Окрім зростання обсягів міграції та змін у соціально-демографічному складі мігрантів, важливим аспектом є зміна географічних напрямів української міграції. Хоча Польща залишається головним приймаючим регіоном, інші країни, такі як Німеччина, Чехія, Італія та Іспанія, також активно залучають українських мігрантів, пропонуючи конкурентні умови праці та соціальний захист. Зокрема, Чехія та Німеччина приймають значну кількість українців завдяки спрощеним процедурам працевлаштування, а також потребі в робочій силі у сфері будівництва, обробної промисловості та соціального догляду.

Змінюється також тип зайнятості українців у країнах ЄС. Якщо раніше трудові мігранти переважно працювали у фізичній сфері (сільське господарство, будівництво, обслуговування), то нині спостерігається поступовий перехід до зайнятості у сфері послуг, інформаційних технологій та навіть науково-дослідницької діяльності. Особливо це характерно для молодих та кваліфікованих українців, які користуються попитом на європейському ринку праці завдяки своїм професійним навичкам та високій мотивації.

Однією з важливих особливостей сучасного етапу української міграції є зростання кількості осіб, які обирають не тимчасову трудову міграцію, а постійне проживання за кордоном. Багато українців шукають можливості для довгострокового перебування в ЄС, інтеграції в місцеве суспільство, а також можливість отримати громадянство або постійний вид на проживання. Це зумовлює важливі виклики як для України, яка втрачає значну частку

працездатного населення, так і для країн ЄС, які повинні забезпечувати інтеграцію нових мігрантів і враховувати їх потреби у соціальних послугах.

Зростання української міграції до ЄС також має вплив на економіку та соціальну сферу самої України. Виїзд кваліфікованих кадрів знижує потенціал розвитку вітчизняної економіки та посилює демографічну кризу. Водночас грошові перекази українських мігрантів стають важливим джерелом підтримки економіки країни, що частково компенсує негативні наслідки трудової міграції. За даними Світового банку, Україна входить до числа країн-лідерів за обсягом отриманих грошових переказів, що забезпечують значну частку ВВП країни та підтримують сімейні бюджети багатьох українських родин [31, с. 12-20].

Таким чином, українська міграція до країн Європейського Союзу після 2014 року має складну та багатогранну структуру, відображаючи широкий спектр економічних, соціальних та політичних факторів. Вона несе як позитивні, так і негативні наслідки, які потребують ґрунтовного вивчення та ефективної міграційної політики як з боку України, так і з боку країн ЄС.

Четвертий етап характерний запровадженням безвізового режиму з країнами Шенгенської зони та зміною міграційної політики у 2015-2020-х роках. Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році українці отримали змогу подорожувати без віз до країн Шенгенської зони з 2017 року. Це сприяло посиленню міграційних потоків, особливо до Польщі, де в цей час діяли спрощені програми працевлаштування для українців. У 2019 році українці становили найбільшу групу трудових мігрантів у Польщі (понад 1 млн осіб).

- 2017 рік: Запровадження безвізового режиму. До кінця року зростання виїздів на сезонні роботи. Причини: можливість легкого доступу до ринку праці ЄС, особливо у Польщі та Чехії. Основні країни: Польща, Чехія, Німеччина, Італія.

П'ятий етап розпочався після повномасштабного вторгнення Росії на територію України в лютому 2022 року, що спричинило масову міграцію населення через військовий конфлікт на північно-східному напрямку. Ці події

призвели до масштабної гуманітарної кризи і найбільшої хвилі міграції в новітній історії України. За даними ООН, з початку війни понад 8 млн українців залишили країну, переважно виїжджаючи до сусідніх держав ЄС.

- Лютий 2022 - грудень 2022 р.: Масове переселення українців до Польщі, Німеччини, Чехії, Словаччини, Угорщини, Італії, Іспанії. Польща прийняла понад 3,5 млн українських біженців. Причинами цього стали безпека, військовий конфлікт, необхідність знайти притулок. Основні країни: Польща, Німеччина, Чехія, Італія, Іспанія, Угорщина.

У дослідженні української міграції до країн ЄС 2022 рік став переломним, порівнюючи кількість іммігрантів з економічних причин між 2010 та 2021 роками, категорія вимушених переселенців зростає в десятки разів. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на липень 2022 року Україну покинули понад 9,56 млн осіб. Під час військового вторгнення українські біженці шукали притулку переважно в країнах Європи. Найбільше іммігрантів приймає Польща (близько 1,5 млн осіб) та Німеччина (до 1 млн осіб). До десятки європейських країн, які приймають найбільшу кількість українських біженців, увійшли Чехія (приблизно 171 500), Іспанія (приблизно 150 400), Туреччина (приблизно 145 000) і Велика Британія (приблизно 141 000), а також у Франції, Словаччині та Молдові (приблизно 118,9, 99,3 та 95 400 відповідно) [69]. Ця хвиля міграції стала найбільш масовою, ніж у 2014 році, бо постійні російські обстріли інфраструктурних об'єктів створили додаткові труднощі для населення загалом та посилили проблеми, пов'язані з внутрішньо переміщеними особами. Значно змінилася й географія переміщення: якщо в 2014 році більшість переселенців залишалися поблизу лінії зіткнення, то під час повномасштабного вторгнення люди прагнули переселитися якомога далі від зони бойових дій.

Багато аналітиків відзначають унікальний характер цієї хвилі вимушеної міграції як за кількістю переміщених осіб за короткий час, так і за її соціально-демографічними особливостями. Це масове переселення, викликане війною, має

відмінний соціально-демографічний профіль у порівнянні з попередніми хвилями біженців до ЄС, починаючи з кінця 1990-х років. Особливо це стосується великих потоків біженців із Сирії, Лівії та Афганістану, де більшість становили молоді самотні чоловіки, які тікали від мобілізації. На відміну від них, через закони воєнного часу в Україні, чоловікам заборонено залишати країну, тому більшість українських біженців - це жінки та діти, які часто перетинали кордон разом із родичами чи друзями.

Опитування УВКБ ООН серед українських біженців, проведене в дев'яти європейських країнах з травня по листопад 2022 року за участю 43 571 респондента, показало, що 85% переселенців - це особи жіночої статі, переважно молоді (лише 13% були віком понад 60 років), з високим рівнем освіти (47% мають вищу освіту, 29% - професійно-технічну). До початку війни 73% із них працювали, переважно в сферах роздрібної торгівлі (15%), освіти (14%) та охорони здоров'я (9%). Загалом жінки та діти становлять 87% усіх біженців з України. Такий демографічний профіль створив нові виклики для їхнього прийому та адаптації в країнах ЄС [72, с. 79-93].

У 2023 році міграційний процес поступово стабілізується, а основною метою для українців стає інтеграція в суспільства країн ЄС. Багато держав ЄС розробили спеціальні програми підтримки для українців, що включають безкоштовне навчання мовам, професійну адаптацію та доступ до ринку праці. Польща, Чехія та Німеччина запровадили спрощені процедури для легалізації довгострокового перебування українців [28].

Уряди країн, які приймають біженців, разом із громадськими організаціями зосередили свою політику на забезпеченні українських вимушених мігрантів безпекою, стабільністю, доступом до різноманітних адміністративних послуг та наданні певної економічної підтримки. До прикладу, Польща, як перша країна, що приймала українських біженців, вже на початку березня 2022 року спростила процедуру отримання польського ідентифікаційного номера PESEL. Завдяки цьому номеру польська влада вела облік українських громадян. Ті, хто оформив

PESEL, автоматично отримували одноразову грошову допомогу: 300 злотих на дорослого і 500 злотих на дитину. PESEL також надавав доступ до можливостей легального працевлаштування та медичного страхування. Польський уряд підтримував своїх громадян, які приймали українських біженців, виплачуючи їм компенсацію в розмірі 40 злотих на день. З березня 2023 року статус PESEL UKR став обов'язковим для громадян України, які хочуть залишитись у Польщі, проте якщо українець виїжджає за межі Польщі більше як на 30 днів, статус PESEL UKR скасовується, відповідно припиняються всі виплати. Але їх можна знову поновити у разі повернення, звернувшись до гмінної адміністрації [15].

Якщо брати до уваги соціальну допомогу українським біженцям у Німеччині, як провідної країни ЄС, то ця країна надає підтримку у вигляді соціального пакету, включно з охороною здоров'я, що передбачає медичне страхування, проїзд у громадському транспорті, безкоштовне навчання дітей та дорослих, легальне працевлаштування. Згідно із пунктом 24 Закону «Про перебування» українські біженці отримують дозвіл (посвідку) на проживання на невизначений термін з метою надання тимчасового захисту для осіб, що підлягають під спеціальне рішення Ради Євросоюзу. Ця картка дає змогу українцям легально працювати та користуватися всіма адміністративними послугами разом із правом на офіційне працевлаштування [51]. Уряд Німеччини надає українським іммігрантам ті ж права, що й власним громадянам, які не працюють. Готівкові виплати встановлені на рівні близько 400 євро на людину, збільшені в середньому на 50 євро з 1 січня 2023 року. Також німецьке законодавство вимагає, щоб українські діти віком від шести років обов'язково відвідували навчальні заклади. Центральне відомство з питань іноземної освіти Німеччини відповідає за визнання українських дипломів та професійних кваліфікацій [50].

Ще однією країною, куди найбільше прибуло вимушених переселенців з України, є Чеська Республіка, яка спростила процедуру оформлення візи толерантності. Поки український мігрант шукав роботу, він міг розраховувати на

грошову виплату у розмірі до 5 тис чеських крон. Термін надання такої допомоги становить шість місяців. За умови, що мігрант не знайшов роботу протягом відведеного періоду, йому надається право подання повторної заявки на фінансову допомогу, але терміном у п'ять місяців. Особи, які подали заявку на грошову допомогу, могли звернутися до бюро працевлаштування для отримання консультацій та інформаційного супроводу. Бюро також пропонує можливості для перепідготовки та допомогу у подальшому працевлаштуванні [16].

Можемо підсумувати, що раптовий і переважно неорганізований виїзд українських мігрантів за кордон після початку повномасштабного російського вторгнення став стресовим для багатьох людей. Ця хвиля міграції значно відрізняється за своїми характеристиками від попередніх. З огляду на особливий статус українських мігрантів, Європейський Союз об'єднав зусилля всіх країн-членів і працює над розробкою та вдосконаленням нормативно-правової бази, спрямованої на подолання міграційної кризи та прискорення інтеграції й адаптації українців у європейське суспільство.

Отже, з 1991 року міграція українців до країн ЄС зазнала різних етапів, починаючи від економічної трудової міграції до періоду масової евакуації через війну. Сучасна міграція охоплює значний спектр причин: пошук безпеки, економічної стабільності, кращих умов життя. Політичні та економічні фактори продовжують визначати траєкторію української міграції, а країни ЄС поступово адаптують свої системи для прийому і інтеграції українських громадян, зокрема після початку повномасштабного конфлікту 2022 року (табл. 3.1). Ми ж вважаємо, що процес рееміграції буде складним, тривалим і багатоступеневим, але його необхідність не викликає сумнівів, оскільки без нього Україна ризикує втратити значну частину свого населення. Це може призвести до серйозних фінансово-економічних проблем та створити загрозу існуванню незалежної держави з унікальною національною ідентичністю. Ретельно розроблена багатогранна фінансово-економічна та організаційна політика реінтеграції тих, хто повернувся, сприятиме успішній репатріації українських біженців після

війни, допомагаючи їм адаптуватися до соціального життя і водночас роблячи вагомий внесок у відновлення та модернізацію країни.

Таблиця 3.1

Хронологічні дані щодо міграції українців до країн ЄС

Період	Кількість мігрантів (млн)	Основні країни призначення	Причини міграції
1991-2000	≈1 млн	Італія, Португалія, Польща, Чехія	Економічна криза, безробіття
2001-2010	≈2 млн	Італія, Іспанія, Португалія, Польща, Чехія	Низькі зарплати, брак робочих місць
2011-2014	≈3-4 млн	Польща, Чехія, Німеччина	Політична нестабільність, конфлікти
2015-2020	≈1 млн щороку	Польща, Чехія, Німеччина, Італія	Безвізовий режим, робочі можливості
2022	8+ млн	Польща, Німеччина, Чехія, Італія, Іспанія, Угорщина	Військовий конфлікт, пошук безпеки
2023	≈2.5 млн	Польща, Німеччина, Чехія, Словаччина, Литва	Інтеграція, стабілізація проживання

Джерело: на основі даних Євростату [64].

Варто також дослідити проблеми, з якими зіштовхуються українські мігранти. Однією з головних проблем є нестабільність правового статусу, особливо для тих, хто прибуває на тимчасову або сезонну роботу. В умовах безвізового режиму українці можуть перебувати в країнах Шенгенської зони лише до 90 днів, після чого їм необхідно повернутися до України або отримати спеціальні дозволи на подовжене проживання. Процедури отримання дозволів на роботу чи постійного місця проживання часто є складними, бюрократичними та

вимагають значних фінансових ресурсів, що ускладнює їхнє легальне перебування.

Ще однією проблемою є дискримінація та недобросовісне ставлення з боку роботодавців. Українські мігранти часто працюють у низькооплачуваних секторах, таких як будівництво, сільське господарство та обслуговування, де умови праці можуть бути важкими, а зарплати нижчими, ніж для місцевих робітників. Деякі роботодавці можуть порушувати трудові права українців, зокрема через затримку виплат, неофіційне працевлаштування та відсутність соціального захисту. Це створює ризик для трудових мігрантів і змушує їх працювати в умовах постійної фінансової нестабільності та без соціальних гарантій.

Суттєвим викликом для українців є також соціальна адаптація та культурна інтеграція. Мовний бар'єр стає значною перешкодою для багатьох мігрантів, особливо для тих, хто працює у країнах з неслов'янськими мовами, таких як Німеччина, Італія чи Іспанія. Брак знань місцевої мови обмежує можливості для спілкування, доступу до інформації та інтеграції в місцеву спільноту, що може призводити до ізоляції. Соціальна підтримка від державних та недержавних організацій у країнах ЄС часто є обмеженою або не завжди доступною для іноземних громадян, особливо для тих, хто перебуває на тимчасовій основі [59].

Також слід зазначити проблеми, пов'язані з соціальним забезпеченням та медичним обслуговуванням. Хоча українські трудові мігранти вносять вагомий внесок в економіку країн ЄС, доступ до повноцінного медичного обслуговування та соціальних пільг для них не завжди забезпечується. Тимчасові працівники часто не мають права на соціальні виплати або мають обмежений доступ до державної системи охорони здоров'я. Це питання стає особливо актуальним під час пандемії та у випадках, коли українські мігранти стикаються з професійними захворюваннями або потребують медичної допомоги.

Узагальнюючи, можна сказати, що українські мігранти в ЄС стикаються з численними викликами, що ускладнюють їхню інтеграцію в європейське суспільство та негативно впливають на їхні умови праці та соціальне становище. Ці проблеми потребують особливої уваги як з боку країн прийому, так і з боку українських органів влади для забезпечення захисту прав українських громадян за кордоном та сприяння їхній адаптації (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Основні проблеми, що постають перед українськими мігрантами в ЄС

Проблема	Опис
Нестабільний правовий статус	Труднощі з отриманням дозволів на роботу та проживання, складна бюрократична процедура.
Недобросовісне ставлення роботодавців	Низька оплата, неофіційне працевлаштування, відсутність соціальних гарантій.
Соціальна адаптація та культурні бар'єри	Мовний бар'єр, складнощі з інтеграцією у місцеву спільноту.
Обмежений доступ до медичного обслуговування	Відсутність доступу до державної системи охорони здоров'я та соціальних пільг.
Брак правової інформації та підтримки	Низький рівень обізнаності мігрантів щодо своїх трудових прав та захисту.
Соціальні наслідки для родин в Україні	Соціальний та психологічний вплив на родини мігрантів, зокрема на дітей, які залишаються в Україні.

Джерело: розроблено автором на основі [55].

Зазначені проблеми вимагають також вирішення питань щодо підтримки мігрантів у випадках дискримінації та забезпечення належного правового захисту. Українці часто не мають повної обізнаності щодо своїх трудових прав у країнах ЄС, що робить їх уразливими до порушень і зловживань. Державні

органи України та організації, які займаються захистом трудових мігрантів, намагаються забезпечити правову інформацію та підтримку, проте ці зусилля часто не досягають достатньої кількості людей через брак фінансування та обмеженість ресурсів.

Проблеми, з якими стикаються українські мігранти, також мають довгостроковий вплив на їхні сім'ї та суспільство в Україні. Масова міграція призводить до «витоку мізків» та дефіциту робочої сили в певних галузях, особливо в сільській місцевості, де українські мігранти традиційно становили значну частину робочої сили. Відсутність батьків або інших членів родини в Україні також створює психологічний тягар для сімей, зокрема для дітей, які залишаються під опікою родичів або виховуються одним із батьків. Це явище вимагає особливої уваги та розробки соціальних програм підтримки сімей мігрантів, щоб мінімізувати негативний вплив на підростаюче покоління та зменшити соціальні наслідки відсутності значної кількості працездатного населення.

Незважаючи на всі складнощі, українські мігранти продовжують активно працювати за кордоном і адаптуватися до умов життя в країнах ЄС. Їхній внесок у європейську економіку є вагомим, особливо в таких країнах, як Польща, Чехія та Німеччина, де українські трудові ресурси стали невід'ємною частиною ринку праці. Крім того, українські мігранти зміцнюють культурні та соціальні зв'язки між Україною та країнами Європи, що сприяє поступовій інтеграції та взаєморозумінню між народами. Вони також виконують роль посередників, які сприяють поширенню європейських цінностей, ідей та стандартів у своїх громадах, що впливає на соціальний розвиток України.

Для поліпшення умов українських мігрантів у країнах ЄС потрібні додаткові зусилля з боку державних установ обох сторін. Країни Європейського Союзу мають продовжувати спрощувати процеси легалізації перебування українців, покращувати їх доступ до соціальних послуг і забезпечувати належний правовий захист. Водночас Україна має активно співпрацювати з урядами країн

ЄС щодо захисту своїх громадян за кордоном, розробляти інформаційні програми для мігрантів та сприяти їхній адаптації до життя за кордоном. Це може включати спільні ініціативи, такі як інформаційні кампанії, правову підтримку та створення центрів допомоги мігрантам у країнах з найбільшим відсотком українських громадян.

Таким чином, проблеми українських мігрантів у країнах ЄС є комплексними та багатогранними, вимагаючи всебічного підходу для їх вирішення. Завдяки злагодженим діям як з боку України, так і з боку країн ЄС, можливо забезпечити належний захист прав українських мігрантів, сприяти їх інтеграції та підтримувати економічний та соціальний розвиток як України, так і європейських держав, у яких вони працюють і живуть.

3.2. Перспективи та ймовірні сценарії розвитку української міграції

Українська міграція спричинена впливом світових міграційних тенденцій. Однак слід зазначити, що в країні існують внутрішні причини - кризові соціально-економічні чинники та військові конфлікти, які змушують громадян шукати нові місця проживання та працевлаштування за кордоном.

В умовах стрімкої глобалізації світу міграція економічно активного населення має негативні наслідки, зокрема: нестачу робочої сили на місцевих ринках праці, «відтік мізків», зростання депопуляції, прискорення процесу демографічного старіння та збільшення навантаження на працездатне населення тощо.

Згідно із оцінками міжнародних експертів в Україні депопуляція населення відбувається стрімкими темпами [38, с. 234]. Так, наприклад, беручи до уваги прогноз динаміки скорочення чисельності населення України, що оприлюднена Департаментом з економічних і соціальних питань ООН, експерти висловлюють думку про те, що скорочення неминуче на 15% до 2050 року [75]. Проте у цьому прогнозі не були враховані події від початку вторгнення Росії на територію

України від 24 лютого 2024 року. Ми, в свою чергу, вважаємо, що вищенаведений показник буде збільшуватись через значні людські втрати та масову міграцію українців за кордон подалі від війни. Так, згідно зі статистичними даними ООН, станом на 15 жовтня 2024 року кількість вимушених біженців у країни ЄС становить понад 6,1 млн українців. Ще 560 200 українців отримали захист поза Європою [73].

За даними Євростату, станом на 31 липня 2024 року трохи більше 4,1 мільйона негромадян ЄС, які виїхали з України внаслідок російської агресії проти України, мали статус тимчасового захисту в ЄС. Країнами Союзу, які прийняли найбільшу кількість бенефіціарів тимчасового захисту з України станом на кінець липня 2024 року, були Німеччина (1 110 600 осіб; 26,9% від загальної кількості країн ЄС), Польща (976 205 осіб; 23,7%) та Чехія (369 610 осіб; 9,0%). Порівняно з кінцем червня 2024 року найбільше абсолютне зростання кількості бенефіціарів спостерігалось в Польщі (+10 430 осіб; +1,1%), Чехії (+8 834 осіб; +2,4%) та Румунії (+4 250 осіб; +2,6%). Кількість бенефіціарів зменшилася в Люксембурзі (-470 осіб; -11,0%) та Франції (-470 осіб; -0,8%). Починаючи з липня 2024 року, Німеччина видалила з реєстру осіб, які перебувають під тимчасовим захистом, всіх осіб, чий статус тимчасового захисту більше не є дійсним, оскільки вони або отримали інший статус захисту, або остаточно покинули територію Німеччини. У порівнянні з кінцем червня 2024 року це призвело до значного зменшення кількості осіб під тимчасовим захистом, про яку повідомляє Німеччина, - на 236 925 осіб (-17,6%). Станом на 31 липня 2024 року громадяни України становили понад 98% бенефіціарів тимчасового захисту. Дорослі жінки становили майже половину (45,3%), діти - майже третину (32,4%), а дорослі чоловіки - трохи більше п'ятої частини (22,4%) від загальної кількості шукачів притулку [60].

Тому на основі вищенаведених даних, можемо стверджувати, що тенденція до виїзду за кордон у країни ЄС зберігатиметься ще кілька років. Передумовою для цього є кілька факторів, серед яких можемо виділити наступні: тривала

соціально-економічна нестабільність в країні, занепад розвитку економічного сектору через тривалі та виснажливі бойові дії на сході та півдні України, що вже призвели до масових руйнувань інфраструктури, як житлової, так і промислової. Стрімкий ріст безробіття, втрата значної частки працездатного населення, особливо серед громадян чоловічої статі віком 18-60 років, що пов'язано з мобілізаційними заходами та участю в активних бойових діях на передовій. Також сюди можемо віднести можливу політичну нестабільність через невдоволення громадян політикою влади у найважливіших сферах життя людини та країни в цілому. Тривалі відключення електроенергії, особливо в зимовий період, що пов'язано з ударами військ Російської Федерації по об'єктах теплової інфраструктури, не дають можливість забезпечити базові фізіологічні потреби. І найважливіший чинник, на нашу думку, це небачення перспективи для комфортного проживання в країні, що перебуває у стані війни, а також можливі загострення у післявоєнний період, що протребуватимуть значних фінансових надходжень для відновлення та розбудови пошкоджених об'єктів.

Усе це призводить до того, що кожен день, на превеликий жаль, все більше людей замислюється над тим, аби виїхати за кордон у пошуках стабільності та кращих умов життя. Якщо раніше, до початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України основним мотивом для виїзду було заробітчання, то сьогодні ця тенденція дещо змінилась. Сьогодні люди потребують безпеки та соціальної, економічної та політичної стабільності, чого наразі ми не можемо спостерігати.

Вже сьогодні активно можемо спостерігати за процесом масового виїзду за кордон у країни східної Європи населення чоловічої статі віком 16-17 років, про що кажуть експерти в галузі освіти та демографії, а також міністр освіти і науки України Оксен Лісовий: «Що стосується виїзду. Я поділяю вашу тривогу. Ми спостерігаємо за тим, як у 10-11 класах багато дітей, особливо хлопчиків, виїжджають за кордон. Ми спонукаємо їх залишатися в Україні різними способами» [30]. Це можна пояснити тим, що більшість батьків переймаються за

майбутнє своїх дітей, особливо через непрозорі методи та способи заходів із призову на військову службу. І хоча сьогодні відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» граничний вік призову становить 25 років, дедалі частіше від відомих українських політичних діячів звучить думка про те, що в разі тривалого збройного конфлікту доведеться понизити цю позначку до 21 чи 18 років [39].

З цього логічно випливає думка про те, що такі дії призводять до демографічної кризи, яка дедалі більше зберігає тенденцію до зростання, і скороченню економічно активного населення, що негативно відобразиться на процесах економіки країни. За даними Мінсоцполітики, на підконтрольній Україні території зараз живе 31 мільйон людей. Ще чотири мільйони - на тимчасово окупованих територіях, близько півтора мільйона - депортовані до Росії та Білорусі. За динамічними оцінками відомства, ще понад три з половиною мільйони виїхали в Європу та США, тікаючи від війни [29]. На нашу думку, загальна цифра тих, хто емігрує до країн ЄС, буде зростати.

Також можемо прогнозувати, що після офіційного зняття обмеження на виїзд за кордон населення чоловічої статі віком 18-60 років, вищезгадані проблеми набудуть більш масового характеру. І все це накладає на країни ЄС, особливо центральносхідної Європи, додаткових навантажень в першу чергу на економічну складову та міграційну політику в цілому.

Проте вже сьогодні із багатьох ЗМІ від відомих політиків провідних країн ЄС дедалі більше лунають заяви про те, що необхідно скорочувати фінансову допомогу українським біженцям, аби в такий спосіб змусити їх повертись до України. Особливо це стосується тих, хто так і не влаштувався на роботу з різних причин. А з іншого боку, у разі зняття обмеження на виїзд громадян чоловічої статі, це стане хорошою можливістю для роботодавців з країн центральносхідної Європи залучити дешеву робочу силу. Хоча так було й раніше, до подій 24 лютого 2022 року, але через те, що основна маса тих, хто зараз приїздить до країн

ЄС це жінки та діти, такі країни як Польща, Словаччина, Угорщина, Чеська Республіка відчують певний «кадровий голод».

Усі вищеперераховані обставини спонукають до прогнозування ймовірних сценаріїв розвитку української міграції. Так, Європейська Комісія у своєму звіті «Ukraine`s population future after the Russian invasion – The role of migration for demographic change» представила чотири варіанти розвитку міграції, які враховують вплив міжнародного переміщення, спровокованого бойовими діями на території України, а також можливі довгострокові перспективи в чисельності населення та міграції [3].

Зокрема експертами ЄК було змодельовано чотири дослідницькі сценарії «що, якщо», які поєднують припущення про масштаби руху біженців, спричиненого війною, зворотну міграцію в контексті майбутнього відновлення та реконструкції, а також низку довгострокових міграційних тенденцій. Наративи сценаріїв намагаються охопити широкий, але правдоподібний діапазон можливого майбутнього: від песимістичного сценарію більш тривалої війни, затяжного конфлікту і повільного економічного відновлення після війни до оптимістичного сценарію більш короткої війни і швидкого післявоєнного відновлення, що принесе довгострокову соціальну і політичну стабільність та економічне зростання.

Перший сценарій дістав назву «довготривала війна та низький рівень повернення», згідно з яким передбачається тривала, інтенсивна війна, що провокує зростання кількості вимушених переселенців, призводить до низького рівня повернення біженців і затримує економічне відновлення та реконструкцію. Україна залишається країною еміграції, а висока частка міграції після війни має постійний характер, при цьому рівень зворотної міграції є низьким.

Другий сценарій під назвою «постійна міграція» передбачає короткотривалу війну з більшим повернення українських біженців протягом наступного десятиліття. Після війни Україна залишається країною еміграції з

повільним відновленням економіки. Висока частка майбутньої еміграції є постійною, а рівень повернення є низьким.

Третій варіант розвитку подій «циклічна міграція» передбачає короткотривалу війну з більшим повернення українських біженців протягом наступного десятиліття. Однак післявоєнна міграція характеризується високою часткою циркулярної міграції, яка стала можливою завдяки зміні інституційних умов у головних країнах призначення в ЄС. Рівень повернення є високим.

Останній сценарій «міграційний перехід» передбачає коротку війну з поверненням більшості українців. За рахунок потужної підтримки міжнародних партнерів Україна оговтується від війни і переживає економічне зростання, політичну та соціальну стабільність. Існує високий попит на робочу силу, що породжує значне залучення іноземних працівників, що підтримується активною міграційною політикою. Країна йде шляхом деяких інших східноєвропейських країн і у 2030-х роках перетвориться з країни, яка втрачає населення, на країну, яка їх отримує. Рівень повернення є високим [65].

На наш погляд, цей сценарій розвитку української міграції до країн ЄС має право на життя, оскільки зменшення чисельності населення України в довгостроковій перспективі незворотне навіть за умов швидкого завершення активних бойових дій та післявоєнної відбудови, відновлення економіки та проведення реформи, націленої на повернення українців до Батьківщини, що виїхали після 24 лютого 2022 року, та залучення іноземної робочої сили.

Висновки до розділу 3

Українська міграція до країн Європейського Союзу є важливою та динамічною складовою як для економічного, так і для соціального розвитку обох сторін. В останні десятиліття вона набула особливої актуальності в умовах економічної нестабільності, політичних змін та військових конфліктів в Україні. Основні тенденції української міграції в ЄС на сучасному етапі виявляють

декілька ключових аспектів. По-перше, спостерігається постійний приріст українських трудових мігрантів, які працюють у різних секторах економіки країн ЄС, від сільського господарства та будівництва до сфери послуг і догляду за літніми людьми. Це обумовлено високим попитом на робочу силу в ЄС, а також відносно сприятливими умовами працевлаштування та соціального забезпечення в країнах Європи.

Однак поряд з позитивними аспектами міграції, виникає низка проблем. Однією з основних є недосконала інтеграція українських мігрантів у європейське суспільство та ринок праці. Багато українців працюють на низькокваліфікованих роботах, часто без належних умов та соціальних гарантій, що створює загрозу соціальної маргіналізації. Окрім того, порушення трудових прав і відсутність повного доступу до медичних та соціальних послуг також є проблемами, що потребують вирішення. Великим викликом є й демографічні наслідки міграції для України, зокрема, відтік кваліфікованих кадрів та робочої сили, що може посилювати негативні тенденції у сфері економіки та соціальної структури країни.

Перспективи української міграції до країн ЄС можуть розвиватися за різними сценаріями. По-перше, можливе подальше посилення міграційних потоків у разі погіршення економічної ситуації в Україні або відсутності внутрішніх реформ, спрямованих на підвищення рівня життя та стабілізацію ринку праці. По-друге, зростання попиту на українських працівників у країнах ЄС може призвести до лібералізації міграційної політики з боку європейських держав, що стимулюватиме розвиток нових механізмів інтеграції та соціального захисту для трудових мігрантів. По-третє, через тривалі бойові дії внаслідок збройної агресії російської федерації люди вимушені шукати притулку у безпечному місці, що підштовхує їх до зміни місця проживання на тимчасовій чи постійній основі. Водночас, країни ЄС можуть встановити жорсткіші міграційні обмеження через соціальні та політичні виклики, що виникають у зв'язку зі збільшенням кількості мігрантів.

Загалом, для ефективної реалізації цих перспектив необхідні скоординовані дії з боку ЄС та України, спрямовані на захист прав мігрантів, сприяння їхній адаптації та мінімізацію соціальних викликів, що постають перед мігрантами та їхніми родинами. Реалізація таких заходів не лише зміцнить економічні зв'язки між Україною та країнами ЄС, але й сприятиме соціальній згуртованості та культурному обміну, що є важливим кроком на шляху до гармонійного співіснування українців у європейському суспільстві.

ВИСНОВКИ

Дослідження міграційних процесів між Україною та країнами Європейського Союзу в сучасному контексті є надзвичайно актуальним, оскільки вони відіграють ключову роль у формуванні соціально-економічної динаміки обох регіонів. Міграція стає одним із найважливіших факторів, який впливає на ринок праці, демографічні процеси, політичні рішення та соціальний добробут у країнах-реципієнтах і країнах походження мігрантів. Таким чином, на підставі отриманої інформації у ході нашого дослідження можемо зробити наступні заключення:

1. Дослідили теоретичні засади міграційних процесів, що включають визначення сутності, функцій та різновидів міграції населення. З'ясували, що міграція є багатовимірним явищем, яке охоплює не лише переселення людей з однієї країни до іншої, а й різні економічні, соціальні, культурні та політичні аспекти. В результаті аналізу наукових теорій міграції було встановлено, що існують вагомні фактори, що впливають на міграцію. Ці фактори включають можливості професійного самовираження для населення, відповідність рівня оплати праці та вартості життя в країні, політичну стабільність, рівень безпеки, купівельну спроможність населення, проблеми з виплатою заробітної плати, рівень економічного розвитку країни, підприємницькі можливості, умови для бізнесу та інші. У ході нашого дослідження ми встановили, що ключовими факторами, які зумовлюють українську міграцію до країн ЄС, що економічна мотивація є ключовим чинником міграції, основною причиною сучасної міграції українців до країн ЄС є економічні та безпекові фактори. Високий рівень безробіття, низька заробітна плата та нестабільні економічні умови, активні бойові дії в Україні змушують громадян шукати кращі можливості для життя за кордоном. У свою чергу такі активні дії призведуть до змін в демографічній структурі України, тому що відтік працездатного населення суттєво впливає на демографічну ситуацію. Це призводить до старіння населення та створює дефіцит робочої сили в багатьох секторах, що потребує уваги для подолання

соціально-економічних викликів у майбутньому. Також дослідили, що незважаючи на успішну інтеграцію українських мігрантів у європейське суспільство, проблеми соціальної адаптації залишаються актуальними. Основними викликами для українців є мовний бар'єр, культурні відмінності та питання соціальних прав. До того ж виявили, що трудові мігранти з України позитивно впливають на економіки країн ЄС, заповнюючи дефіцит робочої сили в таких галузях, як сільське господарство, будівництво та сфера послуг. У той же час багато українських мігрантів стикаються з нелегальним працевлаштуванням, поганими умовами праці та відсутністю належного захисту своїх трудових прав.

2. Аналіз історичних процесів міграції в Європейському Союзі дозволяє зрозуміти, як формувалися сучасні міграційні потоки та які фактори впливали на розвиток міграційної політики. Особливо важливою складовою є формування спільної міграційної політики ЄС, яка спрямована на забезпечення стабільного економічного розвитку, соціального захисту мігрантів і підтримання внутрішньої безпеки країн-членів ЄС.

3. У ході дослідження було виявлено, що політика ЄС у сфері міграції базується на принципах дотримання прав людини та захисту шукачів притулку відповідно до міжнародного права. Водночас ЄС зосереджує зусилля на контролі за міграційними потоками, забезпеченні безпеки своїх зовнішніх кордонів та боротьбі з нелегальною міграцією. Зокрема, було висвітлено різні механізми регулювання міграційної політики на рівні ЄС, а саме: Шенгенські домовленості, Шенгенський кодекс охорони кордону, Візову інформаційну систему та інші нормативно-правові акти, спрямовані на контроль в'їзду та перебування мігрантів на території ЄС. Аналіз показав, що, хоча ЄС і створив низку регулятивних та інституційних механізмів для управління міграцією, вони не завжди є ефективними через різні позиції держав-членів щодо спільної відповідальності та розподілу обов'язків у сфері прийому та інтеграції мігрантів.

З'ясовано, що проблема нелегальної міграції залишається ключовим викликом для ЄС, і на сьогодні існуючі нормативно-правові акти не завжди

здатні ефективно вирішувати цю проблему. Нелегальна міграція створює загрози безпеці, провокує соціальні конфлікти та сприяє зростанню ксенофобії та екстремізму в країнах-членах ЄС. Спільнота намагається протистояти нелегальній міграції через запровадження жорсткіших правил щодо в'їзду, посилення контролю на кордонах та співпрацю з третіми країнами, однак ці заходи часто викликають суперечності всередині.

4. На основі аналізу нормативно-правових актів ЄС, таких як Дублінський регламент, Шенгенська угода та інші ключові документи, вдалося окреслити основні принципи регулювання міграції в Європі. Нам вдалось встановити, що основні документи у сфері регулювання міграційної політики ЄС спрямовані на зменшення кількості нелегальних мігрантів, управління кордонами, вироблення загальної політики щодо притулку та легальної міграції, зокрема й інтеграція та розвиток у країнах походження, а також запровадження інституту квотування мігрантів.

5. Крім того, було розглянуто роботу інститутів ЄС, відповідальних за реалізацію міграційної політики, таких як Європейська комісія, Європейський парламент та Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів (Frontex), а також такі організації як Інтерпол та Європол. Їхня діяльність, що регулюється установчими документами ЄС та низкою актів вторинного законодавства, започаткувала процес гармонізації нормативно-правової бази в сфері міграції та формування спільної імміграційної політики Європейського Союзу. Крім того, більшість ухвалених документів сприяли створенню єдиних інструментів ЄС для вдосконалення та уніфікації правової основи організації в рамках спільної імміграційної політики.

6. Позитивні та негативні аспекти міграційної політики ЄС свідчать про наявність як досягнень, так і викликів, пов'язаних із управлінням міграційними потоками. З одного боку, ЄС забезпечує належну інтеграцію та захист прав мігрантів, з іншого - постають проблеми, пов'язані з нерівномірним розподілом тягара міграційної кризи між державами-членами.

7. Аналіз тенденцій до збільшення міграційних потоків населення з України показує, що українська міграція до країн ЄС є багатоплановою і характеризується як трудовими, освітніми, так і безпековими міграційними потоками. Основні виклики для українських мігрантів пов'язані з інтеграцією в європейське суспільство, доступом до соціальних послуг і правом на роботу. Водночас, спостерігається позитивна тенденція до зростання кількості висококваліфікованих працівників, які знаходять можливості для розвитку у сфері наукових досліджень, медицини, ІТ та інших галузях економіки країн ЄС. Однак залишається проблема «відтоку мізків», що призводить до втрат людського капіталу в Україні.

На основі проведеного дослідження можна окреслити кілька важливих перспектив для подальшого розвитку української міграції в ЄС. По-перше, країни ЄС продовжують залишатися привабливим напрямком для трудової міграції з України через економічні можливості та вищий рівень життя. Однак для запобігання негативним наслідкам масової міграції, Україні необхідно впроваджувати реформи, спрямовані на створення робочих місць, підвищення зарплат і покращення умов праці. По-друге, важливо вдосконалювати механізми реінтеграції українських мігрантів після їх повернення на батьківщину, що сприятиме економічному розвитку та зміцненню соціальної стабільності.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що перспективи інтеграції українських мігрантів у ЄС є сприятливими, проте вони значною мірою залежать від узгоджених дій держав, місцевих громад і самих мігрантів. Забезпечення доступу до освіти, житла, медицини, а також наявність можливостей для професійного розвитку - всі ці фактори є важливими для успішної адаптації українців у ЄС. Завдяки підтримці з боку європейських країн та ефективним інтеграційним програмам українські мігранти мають реальні шанси стати повноцінними учасниками європейських суспільств, сприяючи культурному і економічному розвитку приймаючих країн та зберігаючи зв'язки зі своєю батьківщиною.

Взагалі, на нашу думку, Україні у період післявоєнної відбудови необхідно окремо приділити увагу питанню поверненню українців, провівши дієву реформу та забезпечивши її відповідним фінансуванням. Ми розуміємо, що у майбутньому перед країною постануть численні проблеми, але не варто нехтувати людським ресурсом, оскільки держава покликана на те, аби задовольняти потреби людей, держава в першу чергу повинна захистити своїх громадян у всіх найбільш важливих сферах життєдіяльності, бо відповідно до статті 3 Конституції України людина визнається найвищою соціальною цінністю [22].

Отже, українська міграція до країн ЄС є важливим процесом, який несе як можливості для економічного та соціального розвитку, так і значні виклики. З огляду на демографічні зміни, економічні та політичні процеси, які відбуваються як в Україні, так і в Європі, стратегічне планування та розробка комплексних підходів до регулювання міграційних потоків є надзвичайно важливими для забезпечення стабільного розвитку обох регіонів. Ми вважаємо, що для досягнення цих цілей необхідно удосконалити законодавство, зокрема прийняти закон України про зовнішню трудову міграцію, продовжити реформування органів виконавчої влади в сфері міграції, забезпечити узгоджену діяльність різних відомств та органів влади на різних рівнях для ефективної реалізації міграційної політики; розвивати співпрацю з громадянським суспільством, зокрема з асоціаціями мігрантів як в Україні, так і за її межами, розширювати міжнародне співробітництво, посилити наукові дослідження в сфері міграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алгаш В., Піттель А. Сучасна міграційна криза як виклик для Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 334-338.
2. Апостол О. М. Проблеми правового регулювання міграційних процесів в Україні. *Правовий вісник*. 2018. № 4. С. 85-90.
3. Аптека online. RSS стрічка. Майбутнє української популяції: 4 сценарії демографічної кризи. URL: <https://www.apteka.ua/article/671360> (дата звернення: 20.10.2024).
4. Безушко М.С. Міграційна політика ЄС: виникнення та проблеми сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1/2020. С. 276-278.
5. Бекешкіна І. Є. Трудова міграція в Україні: соціальні та економічні наслідки. Київ: Інститут соціології НАН України. 2018. С. 12-14.
6. Бербенець О.В. Основні тенденції та наслідки міжнародної трудової міграції. 2015. № 15. С. 26-29.
7. Бехруз Х. Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи : *наук.-практ. симпозіум*, присвяч. 15-річчю міжнар. дня мігранта та 25-річчю міжнар. конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (18. 12. 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 5-14.
8. Білошицький С. В. Міграційні процеси у провідних кранах ЄС: соціокультурні трансформації та політичні наслідки. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса*. 2014. Вип. 4-5. С. 328-340.
9. Бутко В. О., Олійник В. М. Міграційна політика ЄС: сучасні виклики та перспективи. *Гуманітарний вісник Запорізького державного медичного університету*. 2021. № 1. С. 21-28.

10. Вімон П. Міграція в Європі: подолання кризи солідарності. Брюссель, 2017. URL: <http://carnegie.ru/2017/02/09/ru-pub-67923> (дата звернення: 21.10.2024).
11. Волошин В. А. Міграція: виклики та перспективи для України. *Держава і право*. 2021. Вип. 23. С. 67-74.
12. Герасимчук В. С. Міграція населення: сучасні аспекти та тенденції. *Сучасні проблеми економіки*. 2020. Вип. 4. С. 15-22.
13. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу: Навчальний посібник. Київ: К.І.С., 2004. 260 с.
14. Дмитрук Б. П. Світові міграційні процеси: мотивація, види й наслідки для країн виїзду та приймаючих країн. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2016. № 1. С. 18-27.
15. Інформація для біженців у Польщі на 2023 рік. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/informacia-dla-bizenciv-u-pol-si-na-2023-rik-10340> (дата звернення: 05.11.2024).
16. Інформація для біженців у Чехії на 2023 рік. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/informacia-dla-bizenciv-u-cehii-na-2023-rik-10349> (дата звернення: 05.11.2024).
17. Коваленко Т. В. Міграційні процеси в Україні: економічні та соціальні аспекти. *Економіка і суспільство*. 2021. Вип. 39. С. 104-111.
18. Коваль А. А. Аналіз позитивних і негативних наслідків імміграції в фокусі економічного розвитку приймаючих країн. *Молодий вчений*. 2016. № 24. С. 413-415.
19. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми: ратифіковано Законом № 2530-VI (2530-17) від 21.09.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2011.
20. Копійка В. В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: навч. посіб. Київ: Ін Юре, 2001. 448 с.
21. Кудряшова А. В. Міграційна політика ЄС у контексті глобальних викликів.

22. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.
23. Лисенко Н. В. Міграційні ризики: аналіз та управління. *Дослідження міжнародних відносин*. 2019. Вип. 8. С. 11-20.
24. Малиновська О. А. Проблема нелегальної міграції та транспортування мігрантів в Україні: *Наукова доповідь*. Київ: Бланк-Прес, 2000. 120 с.
25. Малиновська О. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД. 2018. 472 с.
26. Мартянова Р.А. Досвід країн ЄС у сфері протидії нелегальній міграції: виклики та шляхи їх вирішення. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. Том 35 (74). № 1. 2024. С. 189-194.
27. Міграційна політика. Порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України *Acquis Communautaire* Європейського Союзу. Міністерство юстиції України. Київ: Державний департамент з питань адаптації законодавства, 2009. 169 с. URL: <https://just-dnipro.gov.ua/files/upload/files/30.pdf> (дата звернення: 18.10.2024).
28. Міжнародна організація з міграції. Криза в Україні 2022-2023 років: рік реагування. URL: <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/202303/IOM%20Ukraine%20Regional%20Response%201%20Year%20Special%20Report%20Ukr.pdf> (дата звернення: 23.10.2024).
29. Мій син завжди зможе повернутися: чому виїжджають 17-річні хлопці і чи загрожує Україні втрачене покоління. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c86ln20djdqo> (дата звернення: 18.10.2024).
30. Міністр освіти: багато старшокласників, особливо хлопчиків, виїжджають за кордон. URL: https://lb.ua/society/2024/10/11/639287_ministr_osviti_bagato.html (дата звернення: 18.10.2024).
31. Мортен Л. Міграційна політика ЄС - це катастрофа. URL: <https://centrasia.org/newsA.php?st=1491203760> (дата звернення: 21.10.2024).

32. Муравйов В. І., Святун О. В. Організаційно-правовий механізм захисту прав людини в Європейському Союзі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 117 (частина I), 2013. С. 3-16.
33. Науменко Ю. М. Виклики міграційної політики в Україні: проблеми та перспективи. *Політика та суспільство*. 2021. Вип. 8. С. 12-20.
34. Ніколаєвський В. М., Прохоренко Н. Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. *Вісник Міжнародного слов'янського університету*. 2009. № 1, т. 12. С. 34-39.
35. Опришко В. Ф. Право Європейського Союзу: загальна частина. Підручник для вищих навчальних закладів / В. Ф. Опришко, А. В. Омельченко, А. С. Фастовець. Київ: КНЕУ, 2002. 460 с.
36. Пак Н. А. Міграційна політика Європейського Союзу: проблеми і перспективи. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2017. Вип. 6. 55 с.
37. Передерієв Є. Розвиток співробітництва у сфері юстиції. *Вісник прокуратури*. 2006. № 8. С. 123-128.
38. Пищуліна О., Юрочко Т., Міщенко М., Жаліло Я. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. *Аналітична доповідь*. Центр Разумкова, В-во: Заповіт, 2018. 368 с.
39. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України № 3916-ІХ від 21.08.2024. Дата оновлення: 07.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 18.10.2024).
40. Проценко О. Міграційна політика Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 302-306.
41. Римаренко Ю. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика). *Енциклопедія*. Київ: Довіра, 1998. 912 с.

42. Римаренко Ю., Шимчушенко Ю. Міжнародно-правові проблеми протидії нелегальній міграції та торгівлі жінками. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 234 с.
43. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. *Збірник наукових праць. Соціологія. Політичний менеджмент*. 2006. Вип. 2. С. 127-139.
44. Роговенко О.В. Теорії міграції: соціально-трудоий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2021. № 54. Том 1. С.102-105.
45. Рябченко Е. В. Етапи розвитку загальної міграційної політики Європейського Союзу щодо країн третього світу на початку ХХІ сторіччя. *Вісник Маріупольського державного університету. Історія. Політологія. Збірник наукових праць*. Маріуполь: МДУ, 2014. Вип. 9. С. 81-90.
46. Синиця Т. П. Міграція як індикатор соціальної політики в Україні. *Науковий вісник*. 2020. Вип. 3. С. 67-74.
47. Солодько А., Фітісова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. *Довідкова інформація офіційного сайту Аналітичного центру CEDOS*. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/articles/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky> (дата звернення 10.10.2024 року).
48. Слюсаревський М., Блинова О. Міграція як соціально-психологічне явище: види, функції, чинники та закономірності. *Світогляд: науково-популярний журнал*. Київ: Академперіодика НАН України. 2015. № 5 (55). С. 41-54.
49. Ткаченко А. М. Міграційні процеси в Україні: проблеми та їх подолання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2020. № 10. С. 45-50.
50. Ткаченко В. Допомога українським біженцям у Німеччині: розмір виплат у 2023 році. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20221209->

- dopomogaukrayinskyam-bizhenczyam-u-nimechchyni-rozmirvyplat-u-2023-roczni/ (дата звернення: 05.11.2024).
51. Тимасовий захист відповідно до пункту 24 про перебування. URL: <https://uahelp.wiki/residence-permit/temporary-protection> (дата звернення: 05.11.2024).
52. У 2022 році значно зросла кількість нелегальних мігрантів, що прибули в ЄС. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/16/7152650/> (дата звернення: 11.10.2024).
53. Федоренко С. М. Вплив міжнародної міграції на економічний розвиток України. *Економіка України*. 2019. № 7. С. 88-93.
54. Хавронюк А. В. Міграція як фактор розвитку національної економіки. *Вісник економічних наук*. 2018. Вип. 2. С. 29-35.
55. Хомра А. У. Миграция населения: вопросы теории, методики исследования. Київ: Наукова думка, 1979. 148 с.
56. Чабаненко О. О. Міграційні процеси в Україні: соціальні аспекти. *Питання соціальної політики*. 2021. Вип. 1. С. 58-63.
57. Чернописька Х.В. Сучасні концептуальні підходи до вивчення міграційних процесів у соціологічному дискурсі. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечнікова. Соціологія і політичні науки*. Одеса. 2016. Т. 21. Вип. 1 (24). С. 91-97.
58. Черговий теракт у Франції: одна людина загинула, двоє поранені. URL: <https://zn.ua/ukr/europe/cherhovij-terakt-u-frantsiji-odna-ljudina-zahinula-dvoje-poraneni.html> (дата звернення: 22.10.2024).
59. Яловий С. В. Міграційні процеси в Україні: динаміка та проблеми. *Наукові записки*. 2021. Вип. 15. С. 112-118.
60. 4.1 million people under temporary protection in July. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240910-1> (дата звернення: 19.10.2024).

61. Avasarkar A. What is Everett Lee's Conceptual Framework for Migration Analysis? Retrieved from PreserveArticles.com website on November 18th, 2017. URL:https://epgp.inflibnet.ac.in/epgpdata/uploads/epgp_content/S000453PO/P001844/M029737/ET/1525155291PS_MU_15Lee_Migration_Theory_Push_and_pullModule15Paper10Ed.pdf (дата звернення: 22.10.2024).
62. Brown, S. K, & Bean, F. D. (2016). Conceptualization Migration: From Internal/International to Kinds of Membership. In M. J. White (Ed.), *Handbook of Migration and Population Distribution*. Vol. 6. P. 91-106.
63. Büscher, M., & Urry, J. (2009). Mobile methods and the empirical. *European Journal of Social Theory Sage Publications*, 12 (1). P. 99-116.
64. European Commission, Emigration by age group, sex and citizenship. URL:https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_emilctz&lang= (дата звернення: 21.10.2024).
65. European Union. Publications Office of the European Union. Publication detail. Ukraine's population future after the Russian invasion – The role of migration for demographic change. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5217277a-be30-11ed-8912-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 21.10.2024).
66. Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology. *Third edition. ILO position paper*. Geneva: ILO, 2021. 73 p.
67. Global Report on Internal Displacement. IDMC, 2020. 126 p.
68. Heberle R. The Causes of Rural-Urban Migration a Survey of German Theories. *American Journal of Sociology*. 1938. Vol. 43. Nr 6. P. 932-933.
69. Harris J.R. Migration, unemployment, and development: A two – sector analysis / J.R. Harris, Michael P. Todaro // *American Economic Review*. 1970. № 60. P. 126-142.
70. Meissner V. The European Border and Coast Guard Agency Frontex beyond borders - The effect of the agency's external dimension. URL:

- <https://www.researchgate.net/publication/321748035> (дата звернення: 19.10.2024).
71. Massey D. S. Patterns and Processes of International Migration in the 21st Century. University of Pennsylvania, 2003. 42 p.
72. Mukesh Kapila, Kristin Bergtora Sandvik, Viktoria Sereda, Alexandra Boivin, Kerem Kınık, Selman Salim Kesgin, «Ukraine Crises and Humanitarian Action» *TRC Journal of Humanitarian Action* 2 no.1. 2023. P. 79-93.
73. Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 19.10.2024).
74. Risk Analysis for 2016. Frontex. DOI: 10.2819/26690 Warsaw, 2016. 72 p.
75. World Population Prospects 2024. Unit Nations. URL: <https://esa.un.org/unpd/wpp>. (дата звернення: 19.10.2024).